

UNIVERZITA KARLOVA

Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Demografie (bakalářské studium)

Studijní obor: Demografie se sociální geografii

Vít VOLNÝ

Srovnání albánského a srbského pan-nacionalismu
Comparison of Albanian and Serbian Pan-Nationalisms

Bakalářská práce

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Libor Jelen, Ph.D.

Praha 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 15. 5. 2017

.....
Vít Volný

Poděkování:

V souvislosti se vznikem této bakalářské práce bych rád poděkoval svému mentorovi RNDr. Liboru Jelenovi, Ph.D., za veškerou pozornost, kterou mi věnoval od výběru tématu až po poslední konzultaci. Dík patří také mým přátelům a studentům geografie, jmenovitě Karolíně Fenclové a Milanu Míkovi, kteří ovládají ArcGis mnohem lépe než já a předali mi mnoho užitečných rad při tvorbě mapového pokladu.

Klíčová slova:

pan-nacionalismus, „Velké Srbsko“, „Velká Albánie“, Ilija Garašanin, Sami Frashëri, výsledky voleb, průzkumy veřejného mínění

Key words:

Pan-Nationalism, “Great Serbia”, “Great Albania”, Iliya Garashanin, Sami Frashëri, Election results, Public opinion surveys

Abstrakt:

Tato práce si klade za cíl analyzovat velkosrbskou a velkoalbánskou myšlenku, najít jejich kořeny, popsat jejich historický vývoj a zjistit jejich aktuální podporu v albánském a srbském prostředí. První část práce se věnuje hlavní textům, ze kterých oba pan-nacionalismy vycházejí a jejich historickému kontextu. Následně představuje i jiné alternativy velkých srbských a albánských států a celkově popisuje, jak se pan-nacionální myšlenky měnily s ohledem na vnější zahraničně-politické příčiny. V závěru první kapitoly jsou představeny koncepty, které jsou aktuální dodnes. Druhá část práce se věnuje analýze popularity pan-nacionálních myšlenek v Srbsku, Kosovu a Albánii. Práce charakterizuje politické spektrum všech tří států s ohledem na pan-nacionální program stran. Na základě toho poté hodnotí popularitu „Velké Albánie“ a „Velkého Srbska“ podle výsledků voleb stran s pan-nacionálním programem. Mimo volební výsledky rovněž analyzuje atmosféru ve společnosti pomocí průzkumů veřejného mínění. Na konec je poté charakterizováno rozdělení popularity pan-nacionalismu v prostoru podle podrobných výsledků voleb ultra-nacionálních stran.

Abstract:

The main goal of this work is to examine the thoughts of “Great Serbia” and “Great Albania”, find their roots, to describe their historical development and their current popularity in a Serbian and Albanian environment. The first part focuses on the main texts that are the core of both pan-nationalisms and their historical context. Later names other alternatives of ideas of big Serbian and Albanian states and describes how the pan-nationalistic concepts developed regarding internal foreign-policy effects. In the end of the first chapter, the work concludes what concepts are relevant now. The second part characterises popularity of pan-nationalistic ideas in Serbia, Albania and Kosovo. The work looks at the political scene of all the three states with a focus on the pan-nationalistic programme of the parties. Based on that the work judges the popularity of the “Great Albania” and “Great Serbia” according to the results of the parliament elections. Moreover, the work analyses the atmosphere in the society according to the human research surveys. In the end, marks distribution of the popularity of pan-nationalism in space based on the detailed results of the ultra-nationalistic parties.

Obsah

Seznam obrázků.....	7
1. Úvod, teoretická východiska a výzkumné otázky	8
2. Vývoj pan-nacionalismu v Srbsku a Albánii.....	12
2.1. Rozdílné cesty k myšlenkám „Velkého Srbska“ a „Velké Albánie“	12
2.2. Balkánské války a otázka albánských hranic	22
2.3. Splnění snu „Velké Albánie“ a „Velkého Srbska“	25
2.4. Návrat pan-nacionalistických myšlenek na politickou scénu po letech komunistického internacionalismu.....	28
2.5. „Velké Srbsko“ a „Velká Albánie“ dnes.....	30
3. Analýza vnímání „Velkého Srbska“ a „Velké Albánie“ dnešní společností v Srbsku, Albánii a Kosovu	33
3.1. Politická scéna v Srbsku, Albánii a Kosovu a její vztah k pan-nacionalismu .	33
3.1.1. Politické spektrum Srbska	33
3.1.2. Politické spektrum Kosova	36
3.1.3. Politické spektrum Albánie.....	38
3.2. Analýza volebních výsledků	41
3.3. Analýza průzkumů veřejného mínění	46
3.4. Analýza regionálního rozmístění popularity pan-nacionálních stran.....	49
4. Diskuze a závěr.....	53
Použitá literatura	55
Monografie, články, disertační práce	55
Novinové články, rozhovory, komentáře	57
Data a podklady.....	60
Seznam příloh	62

Seznam obrázků

Obr. 1 Srbský stát na počátku devatenáctého století, Srbsko, 1817–1833.	12
Obr. 2 Srbské země podle Načertanje Iliji Garašanina, Balkán, 19. století.....	14
Obr. 3 Jednotlivé nářečí a dialekty štokavštiny podle Vuka Karadžiče, Balkán, 19. stol.	15
Obr. 4 Srbské země podle Miloše Milojeviće, Balkán, 1872.	16
Obr. 5 Albánský vilájet, Balkán, 19. století.....	18
Obr. 6 Albánské země podle Pashka Vasy, Balkán, 1877.....	20
Obr. 7 Administrativní centra albánského státu podle Samiho Frashëriho, Balkán, 1899.	21
Obr. 8 Srbskem obsazené území za první balkánské války, Balkán, 1912–1913.....	23
Obr. 9 Návrhy na řešení albánských hranic před Londýnskou konferencí, Balkán, 1912.	24
Obr. 10 Albánie za druhé světové války, Balkán, 1941–1945.	26
Obr. 11 Četnický model poválečného Srbska od Stevana Moljeviće, Balkán, 1941.	27
Obr. 12 Velkosrbský model Vojislava Šešelje, Balkán, 80–90. léta 20. století.	29
Obr. 13 Myšlenka „Velkého Srbska“ po rozpadu Jugoslávie a dnes, Balkán, 1991–2017.	31
Obr. 14 Autochtonní a jiné koncepty „Velké Albánie“ dnes, Balkán, 21. století.....	32
Obr. 15 Volební účast ve volbách do poslanecké sněmovny, Srbsko, Albánie a Kosovo, 2000–2014.	41
Obr. 16 Výsledky voleb do poslanecké sněmovny, Srbsko, 1992–2016.....	42
Obr. 17 Volební výsledky Srbské radikální strany, Srbsko, 1992–2016.....	43
Obr. 18 Výsledky voleb do poslanecké sněmovny, Albánie, 1992–2013.....	44
Obr. 19 Výsledky voleb do poslanecké sněmovny, Kosovo, 2001–2014.	45
Obr. 20 Srovnání volebních výsledků ultranacionalistických stran, Srbsko, Kosovo, Albánie, 1996–2014.....	46
Obr. 21 Názory srbské populace na Kosovo v průzkumech veřejného mínění, Srbsko, 2011–2016.	47
Obr. 22 Volební výsledky ultranacionalistických stran podle regionů, Srbsko, Albánie, Kosovo, 2013/2014.....	50
Obr. 23 Volební výsledky Srbské radikální strany a Seburčení podle regionů, Srbsko, Kosovo, 2008/2010.....	51
Obr. 24 Volební výsledek Srbské radikální strany podle regionů, Srbsko, 2003.	52

1. Úvod, teoretická východiska a výzkumné otázky

Slobodan Milošević již zemřel, Srebrenica byla prohlášena za genocidu, UÇK bylo rozpuštěno a nezávislost Kosova byla uznána desítkami států na světě. Mohlo by se tedy zdát, že vzedmutá vlna nacionalismu 90. let a počátku nového tisíciletí Balkán opustila a nastalo větší porozumění mezi jednotlivými národy. Je tomu však opravdu tak? Cílem této práce bude zjistit, zda obliba nacionalismu na západním Balkánu stagnuje, nebo se pouze ztratily jeho vnější projevy (války, masakry...) a stále hraje důležitou roli ve společnosti a politice. Tomu by nahrávaly nedávné incidenty během fotbalového zápasu (Srbsko – Albánie) v Bělehradě nebo se srbským vlakem s potiskem „Kosovo je Srbija“ na kosovsko-srbských hranicích.

Francis Fukuyama ve své knize *Konec historie?* (1992, s. 35) prohlásil: „Po skončení druhé světové války evropský nacionalismus ztratil na relevanci.“ A ihned po vydání knihy počala válka v bývalé Jugoslávii a ukázala, že nacionalismus zůstal důležitým prvkem jakékoliv společnosti. Dva základní koncepty nacionalismu, rozdělující svět, se kterými souhlasí většina teoretiků, jsou občanský (západní) a etnický (východní). Dnešní západní a střední Evropa se dostala do fáze občanského nacionalismu, tedy do stavu, kdy skupina lidí sdílí určitá občanská práva a zákony a rozhodla se je dodržovat (Connor 1994). Než většina zemí přešla k občanskému nacionalismu, povětšinou setrvaly v etnickém nacionalismu, který začal hýbat světem s nástupem industriální revoluce. Můžeme ho definovat jako společenskou identitu navázanou na společný jazyk, kulturu, zvyky, víru nebo území, na základě čehož se skupina lidí cítí propojena. Většina národních společností na světě obsahuje oba nacionalismy v různých formách. Někdy převládají prvky občanské a někdy etnické (Smith 1986, s. 99–104). Balkánský poloostrov je typickým příkladem převládání etnických prvků nacionalismu.

Národ, a s ním spojený národní stát a jeho hranice, má mnoho podob, nespočet definic a je na něj možno pohlížet z mnoha pohledů a úhlů. *Primordialisté* tvrdí, že národ tu byl odjakživa a že loajalita vůči národnímu státu je vrozená. Hranice státu tak jsou přirozené a nelze je měnit (Smith 1986, s. 50). Tento proud je mezi dnešními teoretiky minoritní, avšak v praxi je velmi populární u ultranacionalistů po celém světě. *Ethnosymbolisté* dávají důraz na etnikum, na které se v moderní době navázal národ. Základem je, že mezi etnikem a národem je neustálá kontinuita (Hutchinson 1994, s. 7). Národní hranice potom navazují na etnické hranice státu, které jsou ještě méně jasné než národní. *Modernisté* mají národ jako vedlejší produkt industriální revoluce.

Konfigurace hranic je dána vývojovým stádiem daného státu (Gellner 1996). Mému pohledu jsou nejbližší *konstruktivisté* tvrdící, že hranice jsou tvořeny státem a elitami a na základě hranic se pak „náhodně“ vytvořil národ, který sebe sama definuje v protikladu vůči svému okolí (Anderson 2006).

Za specifikum nacionalismu na Balkáně je často považován fakt, že na rozdíl od střední a západní Evropy došlo k diferenciaci obyvatel podle víry, nikoliv na základě kulturních a jazykových rozdílů. To vychází ze základního stavu Osmanské říše, která nedělila jednotlivé skupiny podle etnicity, kultury, jazyka, ale podle víry. V kontextu novověku byla tolerantní vůči ostatním náboženstvím a jistě ji nelze považovat za islámskou říši. Tzv. „lidé knihy“ měli právo být řádnými občany, mohli beztrestně praktikovat svoje náboženství a měli částečnou samosprávu. Veškerí poddaní monoteistických náboženství byli rozděleni do nábožensko-správních společenství, tzv. milétů. Základními třemi (pokud nepočítáme muslimský) byly řecký, arménský a židovský. V čele stála hlava církve (např. konstantinopolský patriarcha) a další duchovní na nižších pozicích tvořili správu milétu po celé říši. Ti měli v rukou soudnictví, matriční činnost, a hlavně vybírání daní. Milét v rámci své struktury rovněž spravoval školství a osvětu obyvatel, takže mohl velmi výrazně ovlivňovat národní identitu obyvatel, což také především řecký dělal ve velké míře (Budilová 2012, s. 20–22). Jak velký vliv měla církevní samospráva na národní uvědomění obyvatelstva, můžeme vidět v Makedonii, kde se slovanské (národnostně neuvědomělé) obyvatelstvo měst v první polovině 19. století stávalo Řeky díky tomu, že bulharština ani srbština nebyly liturgickými ani vyučovacími jazyky. A tak Slované opouštěli svoji identitu a počítali se. Tento trend se zastavil, až když Slované získali církevní samosprávu v 80. letech., když byl obnoven bulharský exarchát. Slované nyní mohli v kostele mluvit slovensky (bulharsky) a díky tomu začali mluvit o své identitě jako bulharské (Volný 2017, s. 13–14). Toto schéma bylo narušeno až koncem 19. století v souvislosti s otázkou albánského národa, který byl rozdělen na muslimy – sunnity i šíity a křesťany – ortodoxní i katolíky.

Klíčovým fenoménem balkánského nacionalismu je existence pan-nacionalistických až iredentistických myšlenek. Definice pan-nacionalismu a iredentismu jsou si velmi podobné, obě teorie mají podobný základ, sjednotit území/stát/komunitu na bázi národních (někdy kulturních, náboženských) podkladů s domovským státem/komunitou, ač tento požadavek nekoresponduje s aktuálními politickými hranicemi. Iredentismus je koncept pevně svázaný s národním státem, který

vznáší nárok na sousední území, kde žije diaspora daného národa. Je tedy jedním z možných naplnění pan-nacionalismu a zároveň jedním z jeho cílů (Fuzesi 2006, s. 36). Pro usnadnění orientace v práci budu po celou dobu dále využívat termín pan-nacionalismus, ač se tím může někdy chápat i iredentismus. V průběhu 19. století vznikly národní státy na územích, které nezahrnovaly celou národní komunitu, čímž vzniklo podhoubí pro pan-nacionalistické myšlenky. V roce 1830 řecké národní hnutí přichází s Megali Ideou, tedy myšlenkou na navrácení Byzance na mapu světa. V rámci ní se měly spojit všechna území starověkého a středověkého helénského státu, která jsou dodnes obydlena řecky mluvícími menšinami, v čele s hlavním městem Konstantinopolí. Megali Idea byla inkorporována do zahraniční politiky Řecka a iniciovala zapojení do mnoha konfliktů v průběhu 19. a 20. století vrcholící katastrofou během řecko-turecké války a mírem v Lausanne roku 1923 (Jenkins 1994, s. 22–24). Na Megali Ideu postupně navázaly další balkánské státy se svými koncepty velkého národního státu, zahrnující území všech příslušníků daného národa, opírající se jakýsi historický nárok. O velkosrbské myšlenke ještě budeme mluvit, ale v rámci 19. století vznikla také „Velka Balgarija“ navazující na středověké bulharské carství (splněná po sanstefanském míru 1877), „România Mare“ založená na sjednocení historických rumunských zemí (splněná po první světové válce), „Velika Hrvatska“ založená na středověkém chorvatském království (splněná za druhé světové války) a Autochthonous Shqipëri (Glenny 2003).

Ve své práci se zaměřím na dvě prostředí mě nejbližší, albánské a srbské, z důvodu mojí jazykové vybavenosti a vlastních zkušeností. Nejde však o výběr náhodný pouze na základě osobní zainteresovanosti. Albánci i Srbové jsou příklady hrdých balkánských národů, jejichž moderní historie byla výrazně ovlivněna nacionalismem. Oba národy jsou si blízké svojí životní zkušeností (osmanská nadvláda, socialismus), ale zároveň vzdálené jazykově i etnicky a rovněž jejich mocenská pozice na Balkáně byla a stále je odlišná (silné postavení Srbska, lídra bývalé Jugoslávie vs. slabá donedávna ještě uzavřená Albánie). Pro můj výzkum je hlavní, že oba disponují svojí vlastní myšlenkou velkého národního (etnického) státu, jehož koncepce se střetávají na jednom území – v Kosovu. Hlavním cílem práce proto bude **porovnat koncepce „Velké Albánie“ a „Velkého Srbska“ a zjistit jakou mají podporu mezi srbskou, kosovskou a albánskou veřejností.**

První část bakalářské práce se věnuje konceptu velkých států v srbském a albánském intelektuálním prostředí. V této spíše historicko-geografické části práce zkoumá texty, které daly za vznik těmto myšlenkám anebo je následně rozvíjely. Jedná

se o symetrickou (oběma objektům je dáván stejný důraz) a synchronní (jeden fenomén na několika celcích ve stejném čase) komparaci. Hlavní výzkumnou otázkou této části je, **jak vznikaly a jak se v průběhu času vyvíjely myšlenky „Velké Albánie“ a „Velkého Srbska“?** Práce se zajímá, na jakých základech pan-nacionalismus stojí, co způsobilo jeho rozšíření do společnosti, jak byl oblíben v různých fázích historického vývoje a v neposlední řadě, jak byl kartograficky zaznamenáván do map. Tato část je řazena chronologicky do podkapitol oddělených od sebe událostmi, které změnily dějiny národů a donutily národní elity poupravit pan-nacionální program. Chronologický přehled je zakončen charakterizováním aktuálních pan-nacionálních myšlenek a jejich teritoriálních vymezeních v obou prostředích.

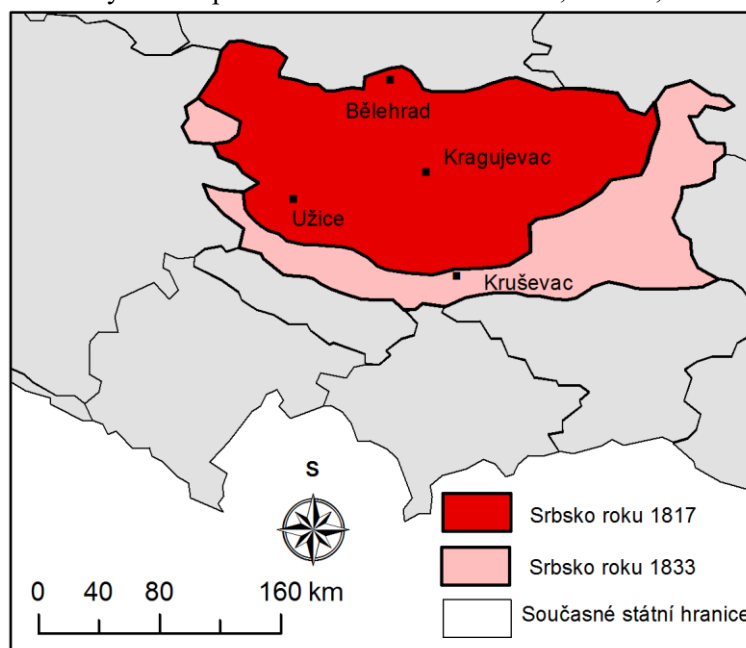
Druhá část práce je analytická a zabývá se postoji veřejnosti vyjádřené preferencemi politických stran. Základní výzkumnou otázkou je, **zda myšlenka pan-nacionalismu stále zůstává důležitým tématem společenského a politického života v Srbsku, v Kosovu a v Albánii.** Proto práce analyzuje politické spektrum Srbska, Kosova a Albánie z hlediska nacionální složky programu všech stran. Hledá krajně pravicové/levicové (všeobecně méně časté např. kosovské Sebeurčení nebo irská Sinn Féin) strany s pan-nacionálním programem a hodnotí výroky jejich lídrů. Rovněž si všímá majoritních stran a jejich vztahu k nacionalismu a jak ho jejich lídři využívají v zahraniční i domácí politice. Do jaké míry je postoj politických stran společný s atmosférou ve společnosti, je charakterizován na základě výsledků politických stran v parlamentních volbách a výzkumů veřejného mínění ve všech třech státech. Z předchozího textu se nabízí otázka, **zda myšlenky velko-srbského a velko-albánského nacionalismu vykazují vyšší podporu v regionech, kde se střetávají obě pan-nacionalistické myšlenky (severní Albánie, Kosovo, jižní Srbsko).** Což je také poslední podotázka této práce, která je zhodnocena pomocí map na základě podrobných výsledků parlamentních voleb všech tří zemí.

2. Vývoj pan-nacionalismu v Srbsku a Albánii

2.1. Rozdílné cesty k myšlenkám „Velkého Srbska“ a „Velké Albánie“

Povstáním roku 1804 proti janičárskému útlaku počíná novodobý boj Srbů za národní osvobození na Osmanské říši. Na rozdíl od jiných národních povstání mu nepředcházelo víceméně žádné kulturní a politické národní obrození, neexistovalo jednotné národní hnutí a povstalci neměli žádný politicko-kulturní program pro další směřování národa. (Pelikán a kol. 2004, s. 169–170). Povstání bylo až nebývale úspěšné a koncem roku 1807 byla osvobozena celá Šumadije (oblast jižně od Bělehradu) a de facto vytvořen srbský stát v čele s Karadjordjem (černým Jiřím). V následujících letech došlo k mnoha peripetiím, potlačení srbského státu sultánem Muradem, útěk Karadjordjeho do Habsburské monarchie a k novému povstání vedenému Milošem Obrenovićem, které s konečnou platností ustanovilo polosamostatné Srbsko roku 1817/18 (Pelikán a kol. 2004, s. 169–170). Nový, od třicátých let oficiálně autonomní, stát začal budovat státní instituce, vzdělávací systém, pomalu se rozvíjel i kulturní život. Obrenović systematicky vyháněl muslimské obyvatelstvo do sousední Bosny, aby vytvořil nábožensky (i etnicky) jednotný stát Srbů. Důležitým krokem pro probouzení národního vědomí byla kodifikace srbské cyrilice Vukem Karadžićem roku 1841 (Rychlík 2009).

Obr. 1 Srbský stát na počátku devatenáctého století, Srbsko, 1817–1833.

Zdroj: Pelikán a kol. 2004, vlastní konstrukce.

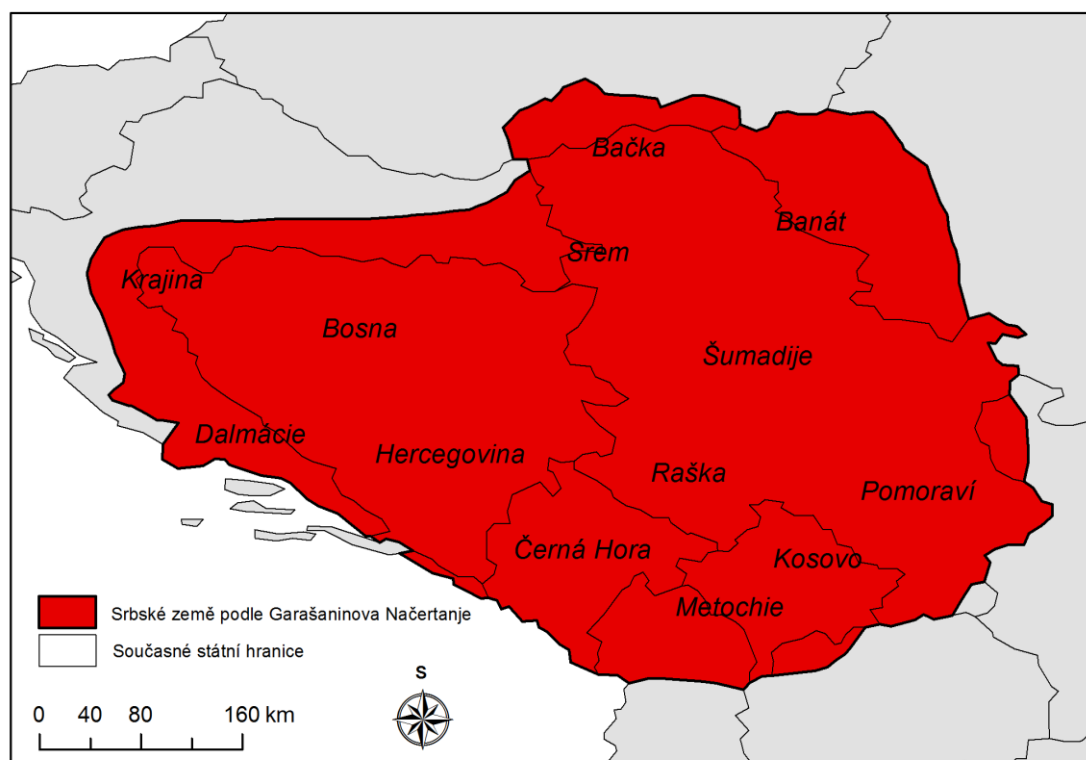
Obrenović si svojí autoritativní politikou udělal mnoho nepřátel, a aby si udržel moc, pokusil se mezi nimi manévrovat a slíbil vytvoření ústavy. Právě o ústavu (díky tomu se nazývali ustavobranitelé) se opírala Obrenovićova opozice (úzká vrstva srbské inteligence, obchodníků a nejbohatších sedláků, zhruba 2-3 % gramotné populace). Z této skupiny pochází i Ilja Garašanin dlouholetý ministr vnitra vlády Obrenovićova nástupce Alexandra Karadjordjeviće nastoupivšího na trůn roku 1843. Garašanin se stal klíčovou postavou pro směřování velkosrbské politiky a jeho myšlenky jsou aktuální dodnes. Koncepce národnostně-politického programu shrnutá v *Načrtanje* (Nárys) byla až do vytvoření království SHS roku 1918 hlavní linií srbské zahraniční politiky. Popud Garašinovi napsat *Načrtanje* (1844) dodal polský emigrant Adam Czartoryski, který v rámci svého vyhnanství v Srbsku vytvořil koncepci sjednocení jihoslovanských zemí Srbskem. Tento dokument pak byl Garašaninovi prezentován českým emigrantem Františkem Zachem. Garašanin původní myšlenku poupravil na obnovení srbské říše na hranicích středověkého království Štěpána Dušana (Garašanin 2006).

Právě říše posledních srbských králů v 14. století se stala vzorem pro srbské národní obrození, které chtělo plynule navázat na středověké hranice státu. Problémem například oproti historickým českým zemím, které mají jasně vymezenou geografickou polohu, byla nestálost hranic středověkých království na Balkáně. Nestálost až taková, že na jednom místě v Ohridu měl sídla bulharský i srbský stát jen několik století po sobě. Diskontinuita mezi středověkým Srbskem a novým autonomním Srbskem byla velmi dlouhá a v rámci několika století pod osmanskou nadvládou došlo k mnohému promísení etnik na Balkáně a hranice, pokud něco ve středověku znamenaly, se staly pouze linkami v mapě nijak nerespektujícími etnické nebo jazykové vymezení. V dobách vyostřeného národního uvědomování balkánských národu se však hodila historická argumentace a tak podobně jako Řekové na Byzanc, tak Srbové chtěli navázat na území království Štěpána Dušana (Pelikán a kol. 2004).

Cílem *Načrtanje* tak bylo sjednocení všech historicky srbských zemí, které v té době zahrnovaly autonomní Srbsko (Šumadiji), území stále součástí Osmanské říše – Rašku, Pomoraví, „staré Srbsko“ – Kosovo a Metochii, Bosnu a Hercegovinu, severní Albánii, autonomní Černou Horu a území tehdy součástí Habsburské monarchie vojenskou hranicí – Krajinu, část Dalmácie, Bačku, Srem a Banát (Garašanin 2006). Vyobrazení v následující mapě (obr. 2) je přibližné na základě hranic jednotlivých

srbských regionů, neboť v rámci *Načertanje* Garašanin žádnou mapu nepředložil. Jeho nástupci tak mohli využívat text k různým interpretacím Garašanimem zmíněného území.

Obr. 2 Srbské země podle Načertanje Iliji Garašanina, Balkán, 19. století.

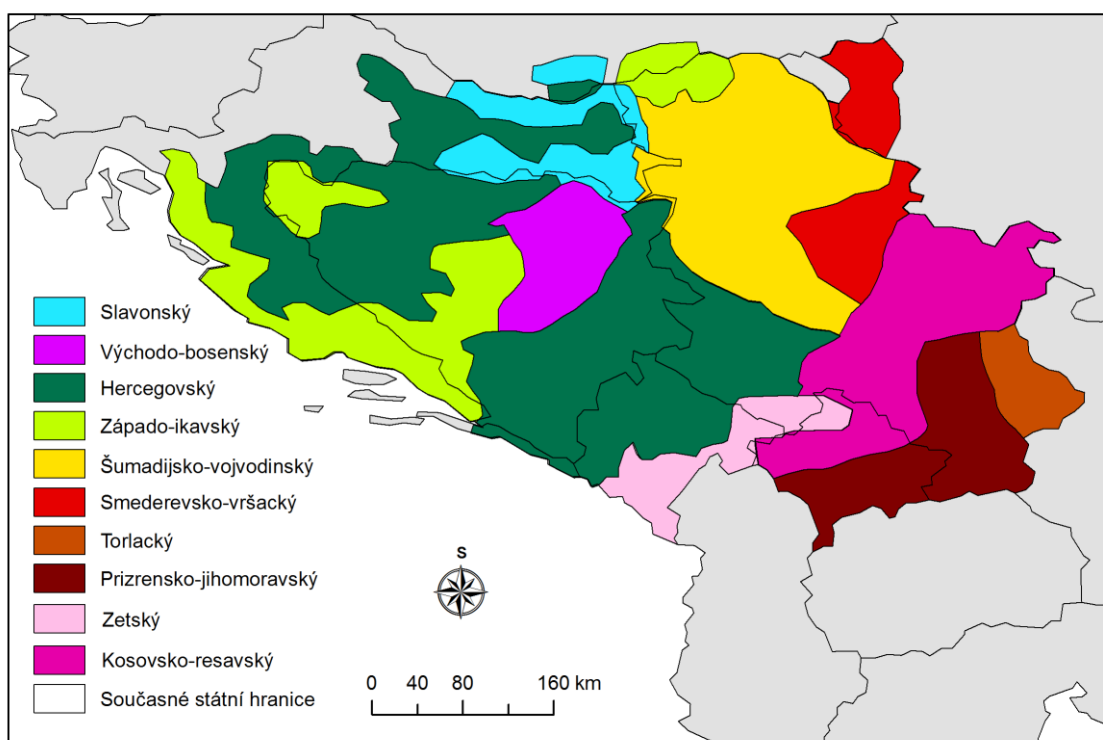
Zdroj: Garašanin 2006, vlastní konstrukce.

V katolickém prostoru (Chorvatsko-Slavonie, Dalmácie) mělo dojít k osvobození od Rakouska a postupnému sjednocení obou celků pod vládou srbské dynastie. Historici se dodnes přou, zda Garašininův text měl za cíl „Velké Srbsko“, tak je interpretován z chorvatského, bulharského, ale i srbského prostředí, nebo jak psali hlavně marxisté, pomýšlel již i na balkánskou federaci (Jugoslávii) (Garašanin 2006). Dle mého osobního názoru je v zásadě velkosrbský, například v Bosně jasně navrhuje posrbštění místního obyvatelstva (vytištěním nových dějin bosenských zemí apod.) a v Dalmácii uvažuje nad tím, jak zlepšit pověst Srbů mezi katolíky, a až v druhé fázi teprve připouští sjednocení rovnoprávných národních území – Chorvatska a Srbska. *Načtrtanje* má úvod a dvě samostatné kapitoly (Politika Srbska a Prostředky, kterých může být využito pro prosazování jeho politiky); bylo dlouhodobě utajováno, první zmínka se o něm objevila až 1888 a v celé podobě vyšlo pak v roce 1906 (Garašanin 2006).

Krátce po Garašanimovi publikoval již zmíněný Vuk Karadžić svojí tezi o srbském národu *Srbové všichni a všude* (Srbi svi i svuda). Karadžić byl významným lingvistou, sběratelem lidové tvořivosti a znalcem dialektů slovanských jazyků na Balkáně.

Svojí prací navazoval na lingvistickou teorii srbského národa, která byla známá již od počátku 19. století. Základem této Karadžićem prosazované myšlenky bylo, že kdo mluví štokavštinou, je Srb bez ohledu na náboženství. Což tehdy zahrnovalo nejenom pravoslavné Srby z knížectví, Habsburské monarchie a Bosny, ale rovněž bosenské muslimy a část katolíků z Bosny a Dalmácie.

Obr. 3 Jednotlivé nářečí a dialekty štokavštiny podle Vuka Karadžiće, Balkán, 19. stol.

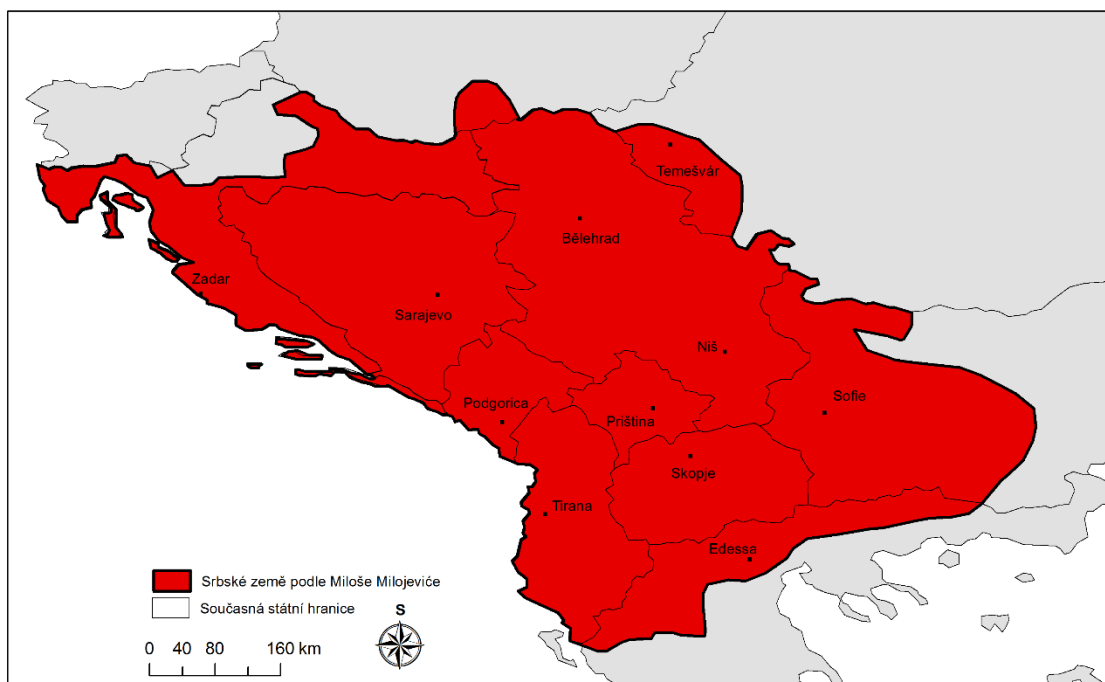
Zdroj: Merlokampi 2009, vlastní konstrukce.

Podle něj jednotlivé dialekty, štokavština, čakavština a kajkavština (podle otázky co? V různých dialektech tedy šta/što? ča? nebo kaj?) korespondují s jednotlivými jihoslovanskými národy, Srby, Chorvaty a Slovinci. Karadžić si uvědomoval, že skoro polovina štokavštinou mluvících obyvatel se dosud necítí Srby, ale věřil, že není jiné možnosti do budoucna, než že překonají svoje náboženské cítění a sjednotí se (Karadžić 1993).

Garašaninovo *Načrtanje* zůstávalo klíčovým dokumentem po celá 50. a později i 60. léta, kdy se podařilo novému knížeti Michalu Obrenovićovi zatlačit na Portu a vynutit si odchod všech osmanských jednotek ze Srbska a zajistit si de facto nezávislost. Srbský stát však nadále inkorporoval pouze jen o něco více než třetinu srbsky mluvícího pravoslavného obyvatelstva (a to vůbec nemluvíme o dalších dvou milionech katolických a muslimských „Srbů“), což pochopitelně vytvářelo vhodnou atmosféru pro osvobození

dalších území. Z toho to období pochází i maximální verze (Obr. 4) velkosrbské myšlenky od Miloše Milojeviće (1872), kdy Srbsko končí až s hranicemi Slovinska.

Obr. 4 Srbské země podle Miloše Milojeviće, Balkán, 1872.

Zdroj: Srbsko carstvo (online), vlastní konstrukce.

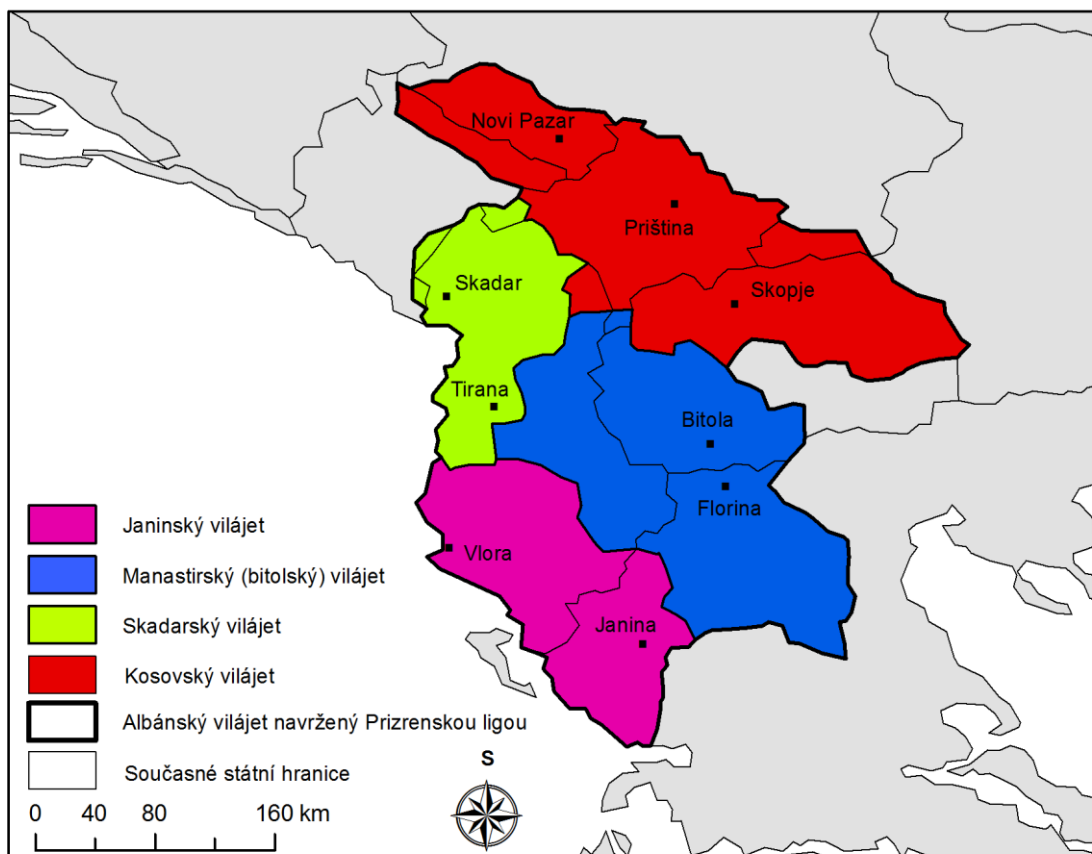
Vhodná příležitost zvětšit svoje území se objevila v rámci Velké východní krize ke konci 70. let, kdy se Srbsko zapojilo do bojů proti Osmanské říši, které vyvrcholily mírovou smlouvou v San Stefanu (1877) a splněným snem Bulharů o svém velkém státě. Srbové měli i v rámci „San Stefana“ uzemní zisky, ale přece jenom uvítali Berlínský kongres svolaný velmocemi, které Sanstefanský mír odmítly. V Berlíně pak byla de iure potvrzena srbská nezávislost a Srbsko získalo jižní Pomoraví. Pro Srby však šlo o řešení polovičaté, na jednu stranu získali další území a státnost, ale přišli o Bosnu a Hercegovinu, možné propojení s rovněž „srbskou“ Černou Horou, potencionální srbské území v severní Albánii a hlavně o „staré Srbsko“ (Kosovo), které bylo rozděleno mezi okupovaný Novopazarský sandžak a Kosovský vilájet (správní osmanská jednotka) navrácený Osmanské říši (Pelikán a kol. 2004, s 190–199).

Srbové, ač nespokojení s výsledkem Berlínského kongresu museli jeho výsledky přijmout a upnout se ve své zahraniční politice na jiné místo. A tím místem se stala Makedonie. Tzv. „makedonská otázka“ se začala probouzet v 70. letech 19. století a Srbové do debaty vstoupili poněkud později a zaostávali oproti Bulharům a Řekům na poli osvětové propagandy mezi obyvatelstvem. Museli proto přijít s argumentem, že se jedná o národně neuvědomělé Slovany, kteří až poznají srbskou kulturu,

tak se stanou pravými Srby (Volný 2017). Hlavním teoretikem připojení Makedonie do velkosrbského konceptu se stal známý srbský geograf a speleolog Jovan Cvijić, který k tomu umně využíval fyzicko-geografických charakteristik Balkánu. Cvijić (1924, s. 126) tvrdil: „...údolí Moravy a Vardaru tvoří jeden zeměpisný celek, v nich se musí vytvořit jeden stát.“ Dále rozvádí teorii, že kdyby jeden stát neměl obě dvě tyto údolí, ztratil by tak svůj balkánský kořen a prý by pak byl pouze přílepkiem střední Evropy. Bulhaři pak podle Cvijiće nemají žádné právo na Makedonii, neboť (1924, s. 128): „...východní bulharská část poloostrova se obrátila zády k moravsko-varbarskému úvalu. Bulharsko a Makedonie tedy nejsou jeden zeměpisný celek a nemohou tvořit jeden stát, leda dočasně a díky sběhu zvláštních okolností...“ Z čehož jasně vyplývá, že podle něj jedině Srbsko je správným majitelem Makedonie. Cvijić se stal na počátku dvacátého století pro svoji popularitu v Evropě hlásnou troubou velkosrbské myšlenky a se vyjadřoval i k jiným regionům (1999): „...Je zřejmé, že Bosna a Hercegovina jsou země obydlené pouze lidmi, kteří jsou čistí ve své srbské rase.“

Albánie na rozdíl od Srbska nemohla navazovat na historický útvar a až do 17. století ani neznala jméno pro vlastní národ. Tehdy se poprvé objevuje pojem „shqiptar“ (Albánc) a teprve báseň Hasana Zyka Kamberiho z poloviny 18. století poprvé zmiňuje název území „Shqipëri“ (Albánie). Samotné národní hnutí se objevuje až mnohem později v druhé polovině 19. století a je velmi slabé. Základní překážkou národního rozvoje Albánie bylo rozdělení na dvě jazykově, kulturně i etnologicky různorodé skupiny Tosky a Gegy, v jednu dobu považované za víceméně dva na sobě nezávislé národy. Ze všech národů Balkánu se také Albánci (až na výjimky katolického severoalbánského prostředí) nejlépe integrovali do osmanské společnosti, mnoho z nich plnilo důležité funkce na sultánově dvoře a povětšinou byli loajálními občany říše (Illir 2013). Změna přišla až s vypuknutím Velké východní krize a hrozbě toho, že území obývaná Albánci budou rozparcelována mezi slovanské státy a Řecko. V návaznosti na to vznikl v albánské intelektuální diaspoře v Istanbulu **Ústřední výbor pro práva albánského lidu** (Komiteti Qendror për Mbrojtjen e të Drejtave të Kombësisë Shqiptare). Programovým prohlášením skupiny prezentovaným v deníku *Tercümân-i-Şark* bylo vytvoření jednoho Albánského vilájetu z čtyř dosavadních vilájetů (Skadar, Janina, Manastir/Bitola, Kosovo) obývaných albánskou komunitou.

Obr. 5 Albánský vilájet, Balkán, 19. století

Zdroj: Hradečný a kol. 2008, vlastní konstrukce.

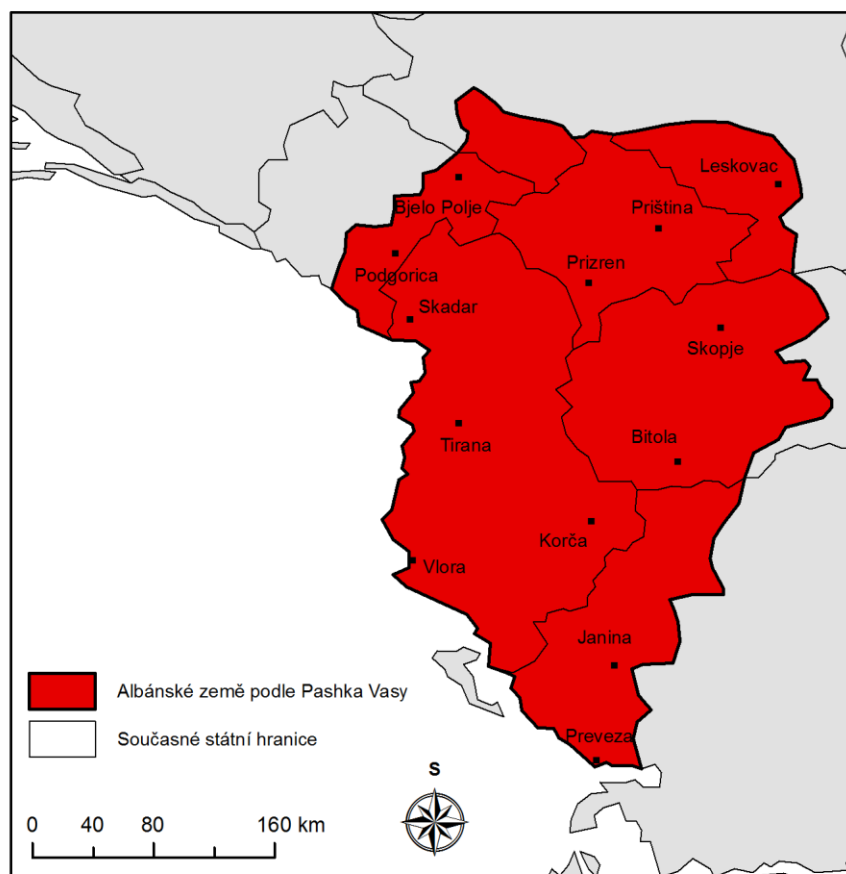
V rámci něj by Albánci zůstali loajálními poddanými sultána, který jim měl garantovat kulturní, jazykovou a částečně i správní autonomii. Tento program byl šířen mezi gramotnou vrstvou Albánců (velmi úzkou do 3%) a rychle si našel svoje podporovatele, především pozemkovou elitu (beyové) Kosova a severní Albánie. Na základě toho pak byl vyhlášen kongres na červen roku 1878 zástupců albánských komunit ze všech kazů (osmanských okresů) obydlených albánskou komunitou. Na něm bylo dohodnuto vytvoření tzv. Prizrenské ligy, obranného společenství s vlastní vojenskou složkou, zaměřené proti anexionistickým záměrům okolních národů. Ač nebyla namířena protiosmanský, postupem času se dostala s Portou (ta musela plnit sliby z Berlínského kongresu) do konfliktu a roku 1881 byly její jednotky rozprášeny osmanskou regulérní armádou (Hradečný a kol. 2008).

Intelektuální obrozenecká elita (*Rilindja*) zaštitěna *Ústředním výborem pro práva albánského lidu* podporovala kroky Prizrenské ligy a snažila se posílení rozšíření národního vědomí a jednoty Albánců. Například roku 1879 vznikla první osvětová albánská organizace (*Společnost pro vydávání albánských tisků*). Po rozprášení Prizrenské ligy roku 1881, dochází i k zákazu všech albánských národních aktivit v rámci

Osmanské říše a albánská diaspora se musela přesunout do Bukurešti, kde se o té doby koncentrovala albánská inteligence (Vinš 2015, s. 14–15). V následujícím čtvrtstoletí dochází ke kulturní, osvětové fázi rozvoje albánského národního obrození a v rámci toho i k vytvoření politického programu Albánců – velkoalbánské myšlenky. Jednou z prvních formulací albánské národní politiky je *memorandum* zaslané britskému premiérovi Benjaminu Disraelimu před začátkem Berlínského kongresu. Tento text, připisovaný Pashku Vasovi, vysokému úředníkovi osmanské správy (od roku 1882 guvernér Libanonu) a jednomu ze zakladatelů *Ústředního výboru*, volá reflektování albánských zájmů v rámci konference. Vasa byl asi nejradikálnější z tehdejší albánské inteligence a do memoranda připsal vůli po nezávislosti albánského národa. Podle něj se nový albánský stát měl stát přehradou mezi západní Evropou a expanzionistickými jihoslovanskými státy. *Memorandum* nebylo Brity bráno na zřetel a o existenci albánského národa většina zástupců konference ani nevěděla (Ilir 2013).

Vasa se však nevzdal a v Paříži roku 1879 vydal manifest *Pravda o Albánii a Albáncích. Historicko-kritická studie* (La vérité sur l'Albanie et les Albanais. Etude historique et critique). Tento text měl za cíl objevit Albánce pro západní Evropu a poučit ji o jejich historii, kultuře, kmenovém způsobu života, reáliích a představě národního státu. Vasa v něm konstruuje historický příběh Albánců jako nejstaršího národa na Balkáně, jehož kořeny sahají až Pelesgům (předkům starověkých Řeků). Zlatá éra starověkého albánského etnika pak nastala ilyrským králem Pyrrhem a jeho slavnými bitvami s Římany. Na Ilyry pak podle jeho výkladu dějin kontinuálně navazuje albánský národ/etnikum se svým bojem, nejdříve se slovanskými středověkými královstvími a od 14. století vůči Tukům. Tzv. Lezhská protiturecká liga vedená Skanderbegem je prezentována jako první státní útvar Albánců. Poté přichází doba temna a světlo v národní duši se objevuje až s Tepelenským a Skadarským pašalíkem autoritativních na Osmanech nezávislých albánských vůdců na přelomu 18. a 19. století, které Vasa bere jako předvoj moderního albánského státu. Tento výklad albánských dějin pak s různými obměnami využívá oficiální albánská historiografie dodnes. Koncepci hranic národního státu (Obr. 6) Vasa rozpracoval již dříve v rámci *memoranda*, namířenému proti Sanstefanskou smlouvou nově vytvořenému Bulharsku (1877), ve kterém se striktně vymezil proti nadvládě Slovanů v Kosovu a západní Makedonii (Vasa 1879) a (Vasa 1999). Vasův model na rozdíl od jednotného Albánského vilájetu pracuje s etnickými hranicemi albánského národa nikoliv pouze politicko-správními hranicemi Osmanské říše.

Obr. 6 Albánské země podle Pashka Vasy, Balkán, 1877.

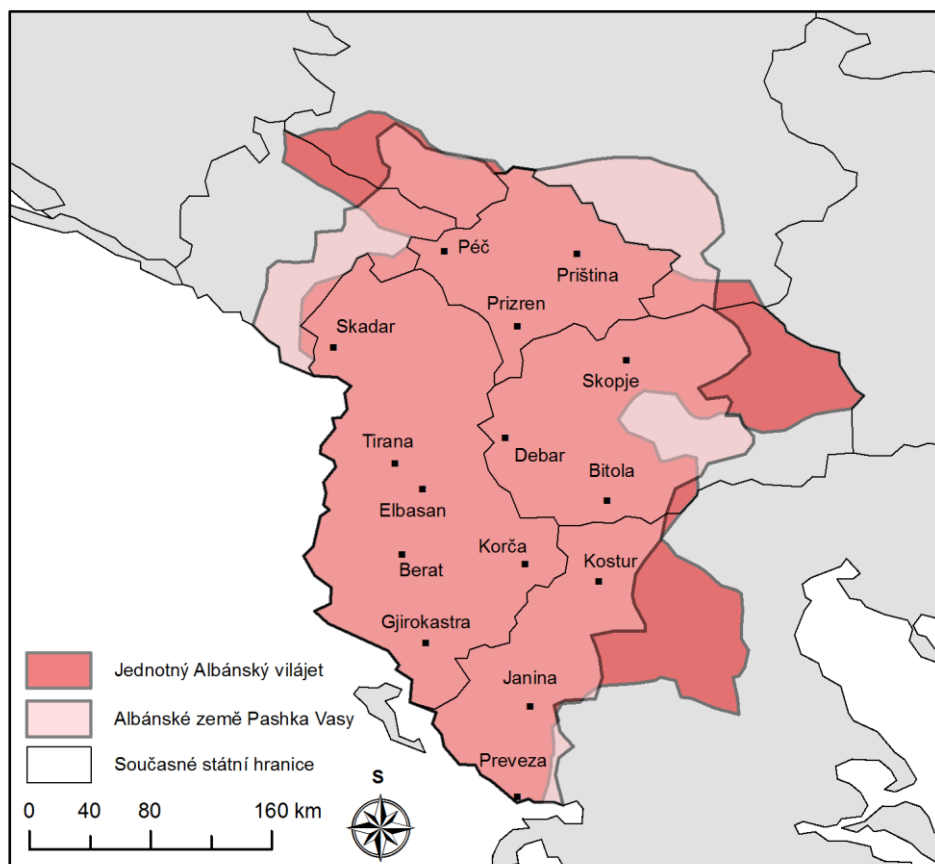

Zdroj: Destani 1999, vlastní konstrukce.

Klíčovými představiteli albánské inteligence (*Rilindji*) v tomto období byli bratři Frashëriovi (Abdyl, Sami a Naim). Nejstarší Abdyl byl hlavou *Ústředního výboru* a spojníkem mezi albánskou inteligencí a Prizrenskou ligou. Nejmladší bratr Naim se stal albánským národním básníkem a jeho *Opravdová touha Albánců* (v řeckém originále *O alithis pothos ton Skypetaron*), která vyšla řecky, neboť byl původně určena pro Albánce chodící do řeckých škol a Řeky z Epiru, se stala národním eposem (Vinš 2015). Naim si rovněž uvědomoval náboženskou roztržičnost Albánců a jeho životní ideou bylo udělat z bektášismu (šíitský sufistický řád, který propojuje některé prvky křesťanství a islámu s mysticismem, má vlastní svaté, nevyžaduje pravidelnou modlitbu, toleruje alkohol apod.) národní náboženství. Frashëriové pocházeli z bektášské komunity a vnímali jí jako prvek, který by mohl sjednotit albánský národ (Abazi a Doja 2013). S tímto plánem ale Naim narazil u konzervativních sunnitských beyů Kosova a albánský národ se tak musel spojit na základě jiné charakteristiky než náboženství. Prostřední Sami potom přišel s politickým pamfletem, který se stal *Načrtanjem* v albánském provedení, *Albánie, čím byla, čím je a čím bude?* (Shqipëria ç'ka qenë, Ç'është e ç'do të bëhetë?).

Již z názvu je jasné, že text byl rozdělen do tří samostatných částí. V první historické navazoval na Vasův příběh albánských dějin od Pelasgů přes Ilyry, Skandarbega až po loajalitu Osmanské říši. V druhé popisoval aktuální postavení Albánců v rámci státu a projevoval smutek, že loajální Albánci se mají mnohem hůře než neustále revoltující Slované (Vinš 2015, s. 18). Pro myšlenku „Velké Albánie“ je nejdůležitější třetí část, kterou Frashëri koncipoval jako utopickou budoucnost Albánie. Frashëri ve své představě o albánském národním státě navázal na ideu jednotného Albánského vilájetu a identifikoval dvanáct administrativních center budoucího albánského státu; Skadar (Shkodra), Pěč (Ipek), Prizren, Priština (Prishtina), Skopje (Uskup), Bitola (Manastir), Debar (Dibra), Elbasan, Korča (Korça), Tirana, Berat, Janina (Ioannina), Preveza, Kostur (Kastoria), Gjirokastra. Podobně jako Garašanin však nspecifikoval hranice státu, a tak nabídl mnoho různých interpretací (Frashëri 1978). V následující mapě jsou pro názornost ukázány Frashëriho centra na pozadí Albánského vilájetu a Vasovy představy o albánských zemích.

Obr. 7 Administrativní centra albánského státu podle Samiho Frashëriho, Balkán, 1899.

Zdroj: Frashëri 1978, Destani 1999, Hradečný a kol. 2008, vlastní konstrukce.

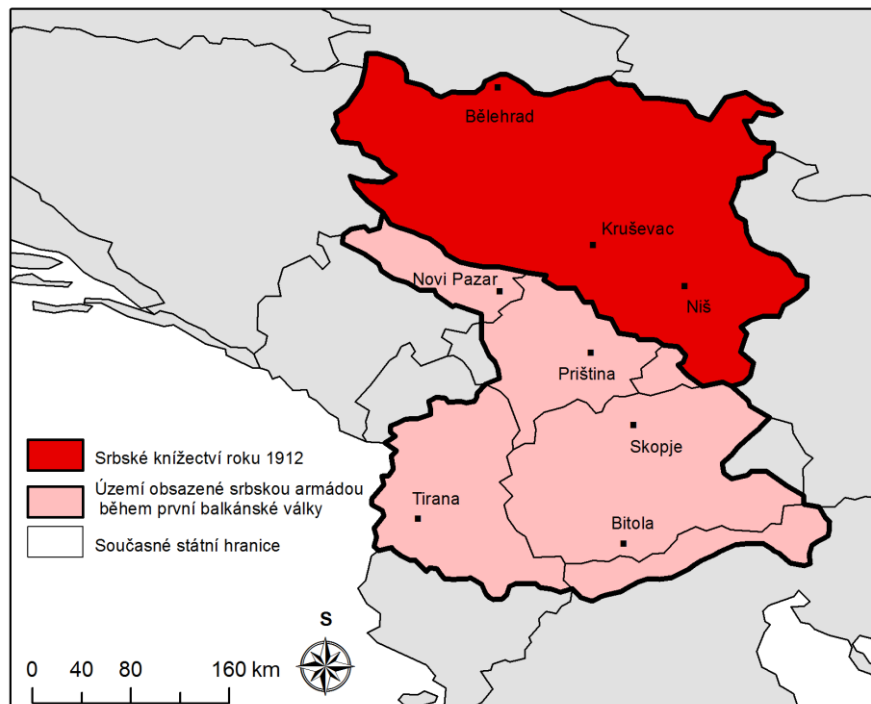
Mimo národního státu se zajímal i o jeho správu, načrtl systém fungování ministerstev, vzdělávací systém, obranu státu (například kolik bude mít armáda mužů) nebo dokonce podrobný státní rozpočet. Frashëriho text vzniknul za jiné situace a měl ve své době jiný cíl než *Načrtanje*, avšak do budoucna měly podobný vliv na pan-nacionální politiku obou komunit. Oba texty se staly biblí nacionalistů, na kterou se mohli kdykoliv odvolat.

V roce 1908 byl do Manastiru (od 1912 přejmenovaného na Bitolj, později na Bitolu) svolán kongres o psané podobě albánského jazyka a jeho abecedy. Albánština se do té doby zapisovala jak v latince, v řecké abecedě, tak v arabském písmu, a proto budoucnost národního hnutí bylo důležité shodnout se na jedné psané podobě abecedy. Což se také podařilo a albánština přejala latinku (s dvěma písmeny navíc, ë a ç). Manastir jako místo kongresu byl vybrán *Rilindjou* symbolicky jako centrum budoucího albánského státu v rámci návrhu jednotného Albánského vilájetu (Hradečný a kol. 2008) a (Ilir 2013).

2.2. Balkánské války a otázka albánských hranic

Balkánské války přinesly do situace na Balkáně nový rozměr a poprvé proti sobě postavily obě koncepcie velkých států. Tentokrát se však ještě hrálo podle pravidel starých mocností a možnost ovlivňovat nové hranice podle pan-nacionalistických myšlenek byla pro Srby velmi malá a pro Albánce víceméně žádná. Již v průběhu roku 1911 se začala utvářet atmosféra příznivá pro vznik protiosmanské koalice a albánské národní elity si toho byly vědomy a obávaly se výsledků případné války. To sjednotilo veškerou albánskou elitu, která pochopila, že loajalita k Osmanské říši již není na místě. *Memorandum z Gercë*, které volalo po autonomii pro všechna území obydlená Albánci, pak podepsali zástupci Albánců od Janiny po Mitrovici. *Memorandum* ale nic neřešilo a následné úspěchy Balkánského svazu (Černá Hora, Srbsko, Bulharsko, Řecko) v první balkánské válce rozložily poslední kousky osmanské moci na Balkáně. Velká většina území Albánského vilájetu se dostala pod srbskou „okupaci“, což postavilo albánské elity před velmi složitý úkol – nedostat se pod nadvládu Slovanů (Ilir 2013, s. 115–116).

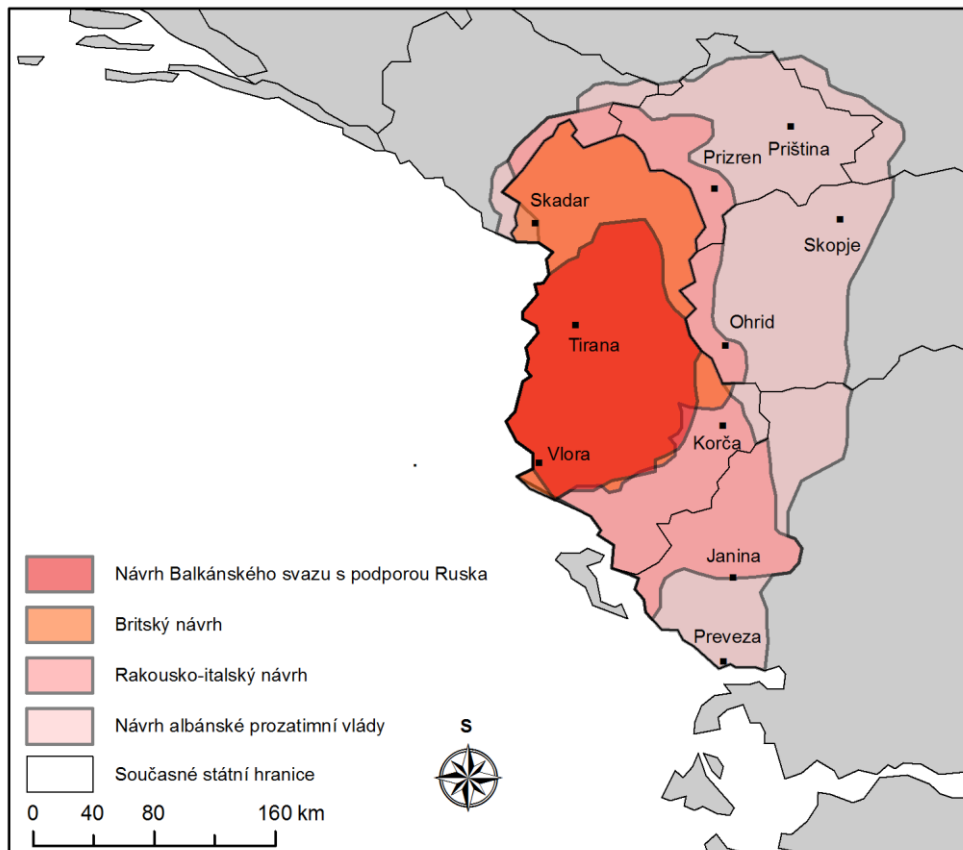
Obr. 8 Srbskem obsazené území za první balkánské války, Balkán, 1912–1913.

Zdroj: Pelikán a kol. 2004, vlastní konstrukce.

Štěstím pro albánské národní hnutí bylo, že pro velmoci bylo velké rozšíření Srbska neakceptovatelné (především pro Rakousko-Uhersko a Itálii), a když Ismail Qemali vyhlásil v listopadu 1912 ve Vloře nezávislost, měl jejich jasnou podporu. Každá mocnost měla však svoje představy o albánských hranicích (viz Obr. 9). Předběžný velmi ambiciózní návrh prozatímní albánské vlády byl neakceptovatelný pro všechny, ale rakousko-italský návrh by jistě Albánci přijali s povděkem. Dnešní podobě až na jižní hranici (severní Epirus měl připadnout Řecku) se nejvíce blížil návrh britský. Naopak návrh Balkánského svazu podpořený Ruskem by vytvořil Albánii ve velmi okleštěné podobě, tak aby nebránila ani velkosrbské ani velkořecké myšlenky (Ilir 2013).

Obr. 9 Návrhy na řešení albánských hranic před Londýnskou konferencí, Balkán, 1912.

Zdroj: Destani 1999, vlastní konstrukce.

Proto byla do Londýna svolána konference o podobě albánských hranic. Po dlouhých jednáních byl dohodnut kompromisní návrh (*Florentinský protokol*), který byl podobně jako hranice afrických států sociálním inženýrstvím velmocí. Srbsko se muselo stáhnout z dosud okupovaných území a v rámci *Protokolu* byla utvořena *Komise pro delimitaci hranic*, která přímo na místě stanovovala přesné hranice. Z její práce máme zprávy díky britskému delegátovi E. J. Granetovi (1913): „Čtyři delegáti, jmenovitě rakouský, italský, německý a já, jsme navrhli linii, začínající v bodě 4,500 metrů severně od centra města (pozn. Debaru), francouzský a ruský kolega navrhli místo ještě od 1,500 až 2,000 metů dále na sever...důvody pro naše rozhodnutí byly za prvé, dát Srbsku dostatečné území pro účelnou obranu města...za třetí, přenechávat území Srbsku mimo nutné území pro obranu státu, by bylo porušení projednaného protokolu...Naopak francouzský a ruský delegát trvali na podstoupení dalšího území zajišťující možnost obrany proti moderním zbraním... Bylo jasné, že nedojde ke kompromisu a tak byla otázka předána vládám jednotlivých států.“ Z tohoto výňatku dopisu pro Lorda Edwarda Greye (ministra zahraničí) můžeme vidět, že albánské hranice byly narýsovány bez ohledu na jakékoliv etnické, historické, kulturní

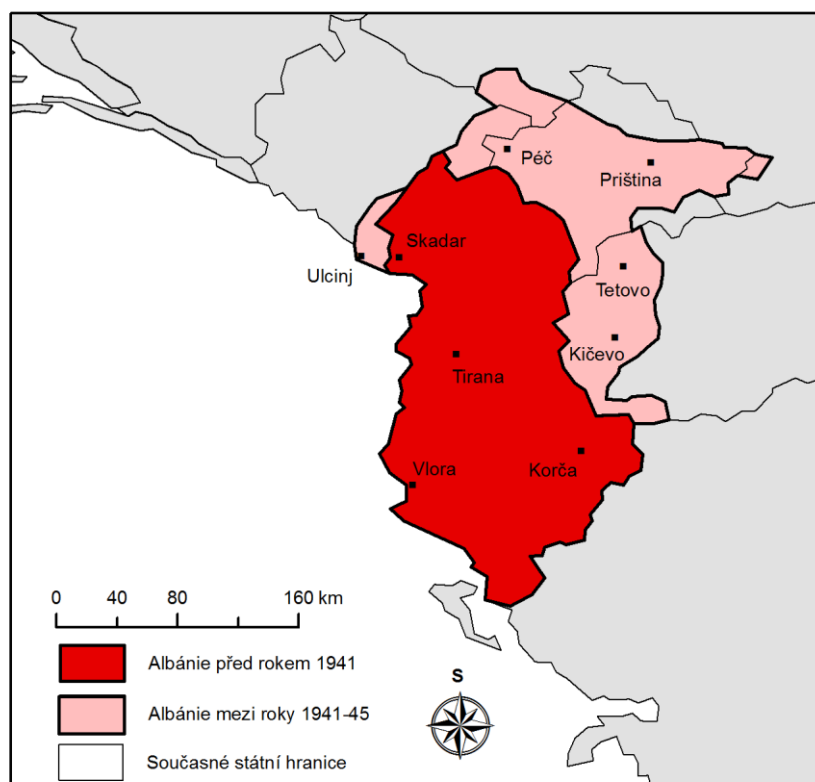
podklady, neb hlavním motivem byla strategická poloha a možnost obrany těchto uměle narýsovaných hranic. Takto vytvořené hranice samozřejmě neměly mezi národními hnutí obou států velkou podporu. Celé Kosovo i s centrem prvního vzednutí albánského národa Prizrenem zůstalo mimo albánské hranice. Především albánské elity z Kosova a také Makedonie tak braly Londýnskou konferenci jako nespravedlnost a počítaly s jejími brzkými změnami.

2.3. Splnění snu „Velké Albánie“ a „Velkého Srbska“

Druhou balkánskou válku a první světovou válku neutrální Albánie přežívala s neustálým strachem, že by její křehká nezávislost nemusela přežít. Zvláště Srbsko, Řecko a Itálie měly na území Albánie zájmy. V Londýně v roce 1915 se v rámci dohod mezi Velkou Británií a Itálií měla stát po válce italským protektorátem. Tento plán se nakonec na Versaillské konferenci neuskutečnil a bylo rozhodnuto o zachování státu ve víceméně podobných hranicích jako po Londýnské konferenci. S tím se nechtěly smířit převážně kosovské elity, ale zvláště po roce 1924 nebyla mezinárodní a ani vnitrostátní atmosféra nakloněna projektu „Velké Albánie“. Bývalý ministerský předseda Ahmed Zogu byl v tom roce svržen, ale vrátil se za pomoci armády SHS, prohlásil se králem a po celé meziválečné období udržoval s Jihoslovany korektní vztahy.

Meziválečná Albánie byla dlouhodobě ekonomicky i kulturně pod vlivem Itálie a Mussolini předpokládal její převzetí již od poloviny 30. let. Albánie totiž byla vedle Libye a Etiopie dalším cílem fašistů v rámci obnovení „římského“ impéria. Počítalo se, že bude italizována a přeměněna na italskou provincii (nikoliv kolonii). Stalo se tak krátce po začátku druhé světové války, kdy se Albánie bez boje vzdala a král Zog uprchl do emigrace. Pro část albánských nacionalistů se tím ovšem otevřela cesta ke splnění velkoalbánského snu. Z pohledu teoretiků nacionalismu jde o zajímavý koncept, kdy dominancí jednoho národa došlo k „osvobození“ a splnění nároků jiného národa. Albánští kolaborující nacionalisté přišli s tím, že přijetím po křídla „římského“ impéria se albánská otčina zbaví nežádoucích zbytků orientálního života a stane se více evropskou a více albánskou (Pula 2008, s. 578–579). Pro zvýšení loajality k italské okupační správě fašisté podporovali projekt „Velké Albánie“ a ve Vídni (1941) dohodli s Bulharskem pro Albánce výhodnou hranici mezi Albánií a Bulharskem, na jejímž základě oba národy si rozdělily Osou dobytá jugoslávská území. Víceméně celé Kosovo a velká část západní Makedonie připadly k Albánii a došlo k naplnění velkoalbánského snu (Ilir 2013, s. 178).

Obr. 10 Albánie za druhé světové války, Balkán, 1941–1945.

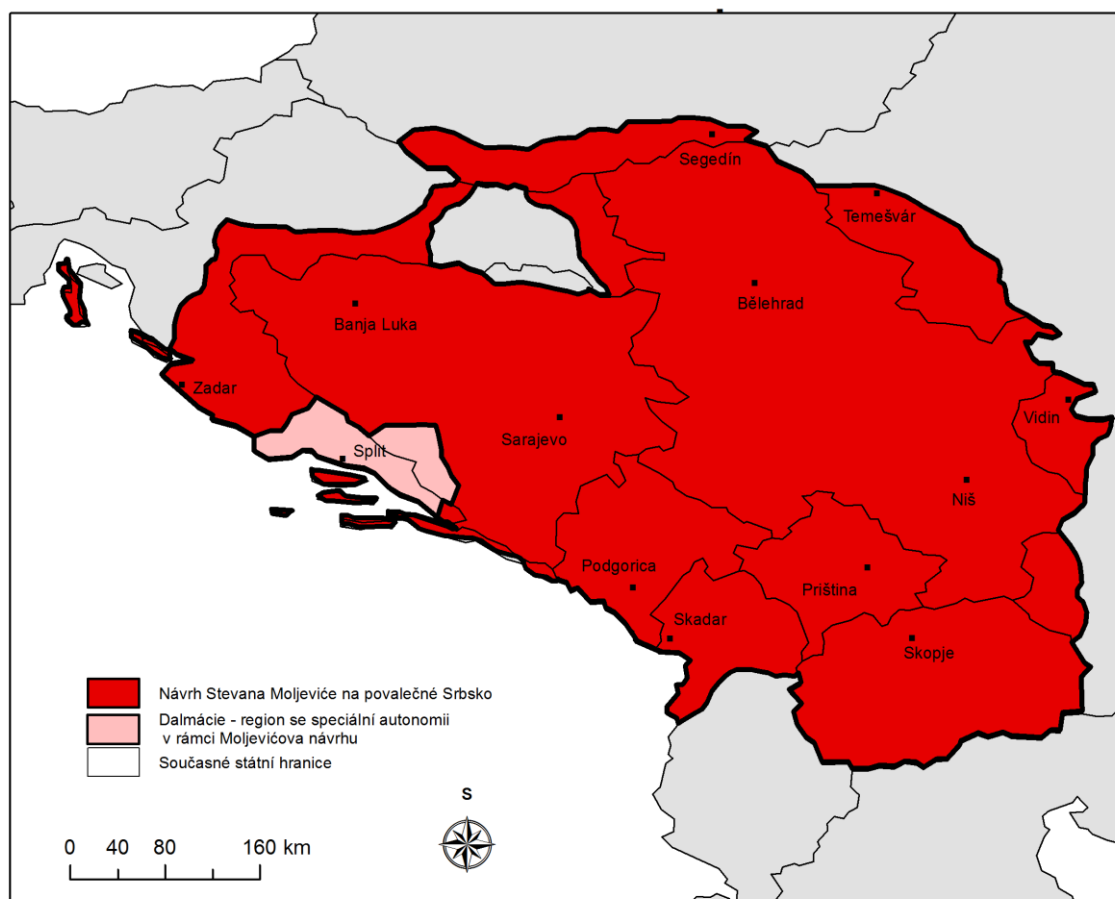
Zdroj: Destani 1999, vlastní konstrukce.

Srbští nacionalisté se před koncem první světové války dostávají do (ještě před rokem 1914) nepředstavitelné situace – otevírá se jim možnost se stát z malého bezvýznamného státu státem střední velikosti, který by mohl hrát významnou roli na půdě evropské politiky. Stačilo jen navenek přijmout jihoslovanskou myšlenku a sjednotit se s Chorvaty a Slovinci. Proti tomuto konceptu byl dlouholetý lídr Radikální strany a několikanásobný premiér Nikola Pašić, který podporoval starý koncept postupného rozšiřování Srbska doprovázeného homogenizací obyvatelstva. Pašićova léty prověřená koncepce byla, ale považována většinou srbské elity za příliš málo ambiciózní. Proč se spokojit s „malým“ „Velkým Srbskem“, když můžeme mít „velké“ „Velké Srbsko“ (Pelikán a kol. 2004, s. 302–303).

Spokojenost srbských nacionalistů s královstvím SHS/Jugoslávií postupem času klesala a s nástupem diktatury krále Alexandra a jeho snahy vytvořit jednotný jugoslávský národ zmizela. Mezi bělehradskou elitou se vytvořil okruh navazující na Garašanina a Pašiće, jehož členem byl i Vaso Čubrilović, který v roce 1937 publikoval text *Vyhánění Albánců (Iseljavanje Arnauta)* ve kterém popsal problémy, které Albánci představují pro jihoslovanský/srbský stát. Podle Čubriloviće se Jugoslávie dopouští velké chyby, když se Kosovo, Metohije a západní Makedonie nechává v rukou albánského

živlu. Podle něj je třeba bez ohledu na prostředky vystěhovat Albánce a další muslimy z této oblasti do Turecka nebo Albánie, aby Slované znovu ovládli tento strategický bod Balkánu. Pokud se tak nestane, bude srbský národ neustále ohrožován možností „Velké Albánie“ (Ćubrilović 1993). Nedlouho na to byla Jugoslávie na hlavu poražena a srbské země byly rozparcelovány mezi Nezávislý stát Chorvatsko, maďarskou a italskou okupační správu. Za této situace na Ćubriloviće navázal jeden z poradců lídra nekomunistického odboje Draži Mihajloviće a jeho četnického hnutí Stevan Moljević. Jeho projekt Homogenního Srbska (Homogena Srbija), který navazoval na *Načrtanje*, volal po vytvoření území, které zahrnuje všechny srbské země od Zadaru na východě, Pětikostelí na severu, Temešváru na východě až po Gevgeliji na jihu.

Obr. 11 Četnický model poválečného Srbska od Stevana Moljeviće, Balkán, 1941.

Zdroj: The Serbian Academy of Sciences and Arts 2004, vlastní konstrukce.

Homogenní Srbsko mělo rovněž zahrnovat velkou část severní Albánie, bulharský Kjustendil, více méně celou Dalmácii a z Chorvatska ponechat pouze oblast okolo Záhřebu. Tento srbský prostor potom měl být vyčištěn od všech ostatních národů a náboženství, aby se předešlo strádání srbského národa pod nadvládou Chorvatů a muslimů (Moljević 1993).

2.4. Návrat pan-nacionalistických myšlenek na politickou scénu po letech komunistického internacionalismu

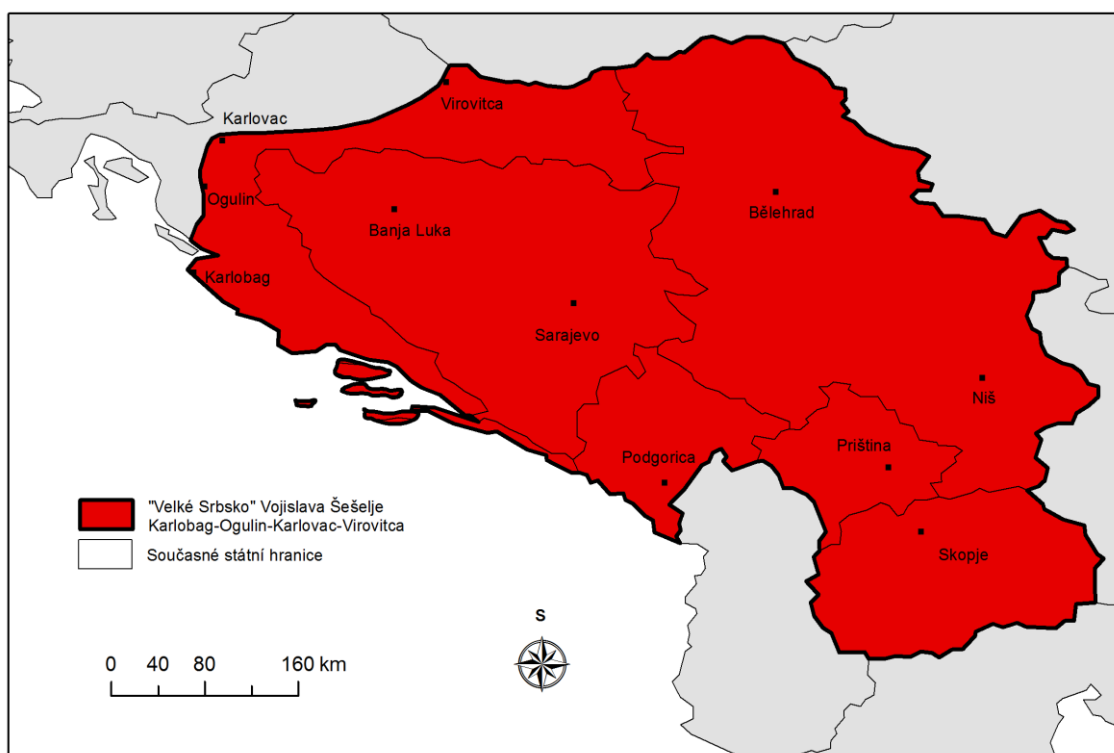
Kolaborační albánský režim i Mihajlovićovo četnické hnutí po druhé světové válce zmizely ze světa a nové komunistické režimy byly namířeny proti pan-nacionálním myšlenkám. Titovou snahou v národní otázce bylo uklidnění sporů mezi jednotlivými národy, tak aby se nová komunistická Jugoslávie mohla soustředit na jiné společenské otázky. Vytvoření federace bylo tak pragmatickým krokem, neboť cílem Komunistické strany Jugoslávie nikdy nebylo etablování nových národů a etnik (Pelikán a kol. 2004, s. 446–448). V Albánii bylo Hodžovo partyzánské hnutí vybudováno za Titovy podpory a udržení fašistického konceptu „Velké Albánie“ na úkor Jugoslávie tak bylo nereálné. V roce 1946 se prý Hodža ptal Tita, zda by nemohla alespoň část Kosova se připojit k Albánii, ale ten mu odpověděl, že na to není vhodná chvíle a nabídl mu účast Albánie jako sedmé federativní republiky Jugoslávie (Ilir 2013, s. 192). Po rozchodu Jugoslávie a Albánie v roce 1948 a Hodžově příklonu ke stalinismu se otázka „Velké Albánie“ vytratila z politického i společenského života Albánců v Albánii a nevrátila se až do pádu komunistického režimu na počátku devadesátých let.

Tvrdé ruce autokratických lídrů držely po dlouhá léta nacionalistické myšlenky mimo společenský a politický život. Nacionalismus se navrácí až se smrtí Tita a Hodži a nestálou politickou situací obou zemí. V Jugoslávii začala růst popularita srbského nacionalismu již krátce po Titově úmrtí v roce 1980. Srbské elity začínaly mít pocit, že se Jugoslávie řídí heslem „Silná Jugoslávie, slabé Srbsko“, a že srbský národ v jednotném státě strádá. V závislosti na to *Srbská akademie věd a umění* vydala *memorandum*, které mělo ukázat největší problémy Srbska a Jugoslávie. Mimo konstruktivních prvků o demokratizaci společnosti, tento text obsahoval i výraznou kritiku ústavy z roku 1977, která vytvořila autonomní Vojvodinu a hlavně Kosovo. Podle hlavního autora textu Dobrici Ćosiće byl srbský národ v ostatních republikách Jugoslávie vystavován perzekucím a v Kosovu dokonce genocidě. Srbové podle něj v posledních letech trpěli vykořisťováním a srbofobie se šířila celou jugoslávskou společností. Jako jediný národ pak Srbsko podle *memoranda* nemá vlastní národní republiku, neboť skoro 50 % národa je rozprostřeno mezi ostatní republiky. Podle Ćosiće je na čase, aby Srbové „povstali“ a navrátili Srbsko, kam patří (Srbská akademie věd a umění 1993). Tento text byl kritizován vedením Komunistické strany jako šovinistický, ale srbská veřejnost za něj postavila a její nový lídr Slobodan Milošević jej využil

pro svůj nástup k moci a postupné zrušení autonomie Vojvodiny i Kosova (Pelikán a kol. 2004).

Ke konci osmdesátých let se na scéně objevuje Vojislav Šešelj a jeho reinkarnace četnického hnutí. Za svůj cíl si vzal navrátit Srbsko všude tam, kde jsou srbské hroby a srbské spálené obce. Šešeljova koncepce „Velkého Srbska“, která navazovala na dodatek již zmiňované smlouvy mezi Velkou Británií a Itálií v Londýně v roce 1915. Základem je linie procházející dnešním územím Chorvatska od městečka Karlobag na pobřeží, přes Ogulin, Karlovac (jižně od Záhřebu), až po městečko Virovitica na maďarských hranicích. Na jihu pak měl zahrnovat celou republiku Makedonii a Bosnu a Hercegovinu, nikoliv však již severní Albánii jako Moljevićovo homogenní Srbsko. Tento koncept by pak zahrnoval 98 % procent srbského obyvatelstva, vylepšil strategickou pozici Srbska a umožnil mu široký přístup k moři (Pelikán a kol. 2004) a (United Nations 2016).

Obr. 12 Velkosrbský model Vojislava Šešelje, Balkán, 80–90. léta 20. století.

Zdroj: Telegraf.rs 2014, vlastní konstrukce.

Na kolik s touto iniciativou souhlasil Slobodan Milošević a nakolik jí využíval pouze pragmaticky k posílení svojí pozice, nad tím historici a politologové dodnes spekulují. Bohužel události devadesátých let spojené s rozpadem Jugoslávie jsou svojí komplexností neslučitelné s rozsahem této bakalářské práce, proto se jimi nebude zabývat.

V Albánii dochází k návratu pan-nacionalistických myšlenek až po uvolňování režimu v počátku devadesátých let s nástupem Saliho Berishi, jako lídra opozice vůči komunistickému režimu. Ten ve svém prvním veřejném projevu v roce 1990 prohlásil, že je čas na unifikaci Albánie a Kosova. O rok později kosovskému premiérovi potvrdil, že Albánie bude bojovat za sjednocení, ovšem to bylo asi všechno. Vše zůstalo pouze ve veřejných prohlášeních a po zvolení Berisha otočil a řekl, že to nemá v plánu, že situace není vhodná pro žádnou změnu hranic Albánie. Což byla realita, neboť hlavní partner USA zrazovalo Albánce od otevírání této otázky. Jiná byla otázka Kosova a jeho nahlížení na „Velkou Albánii“ v devadesátých letech. Kosovská veřejnost byla jasně pro sjednocení, ale intelektuální elity byly velmi zdrženlivé a podporovali radši samostatnou kosovskou identitu, neboť podle nich Albánie se nedokázala postarat ani sama o sebe. Otázka byla, jak by se tedy mohla postarat o Kosovo (Iilir 2013). Více o situaci z konce devadesátých let a nového tisíciletí v kapitole Politická scéna v Srbsku, Albánii a Kosovu.

2.5. „Velké Srbsko“ a „Velká Albánie“ dnes

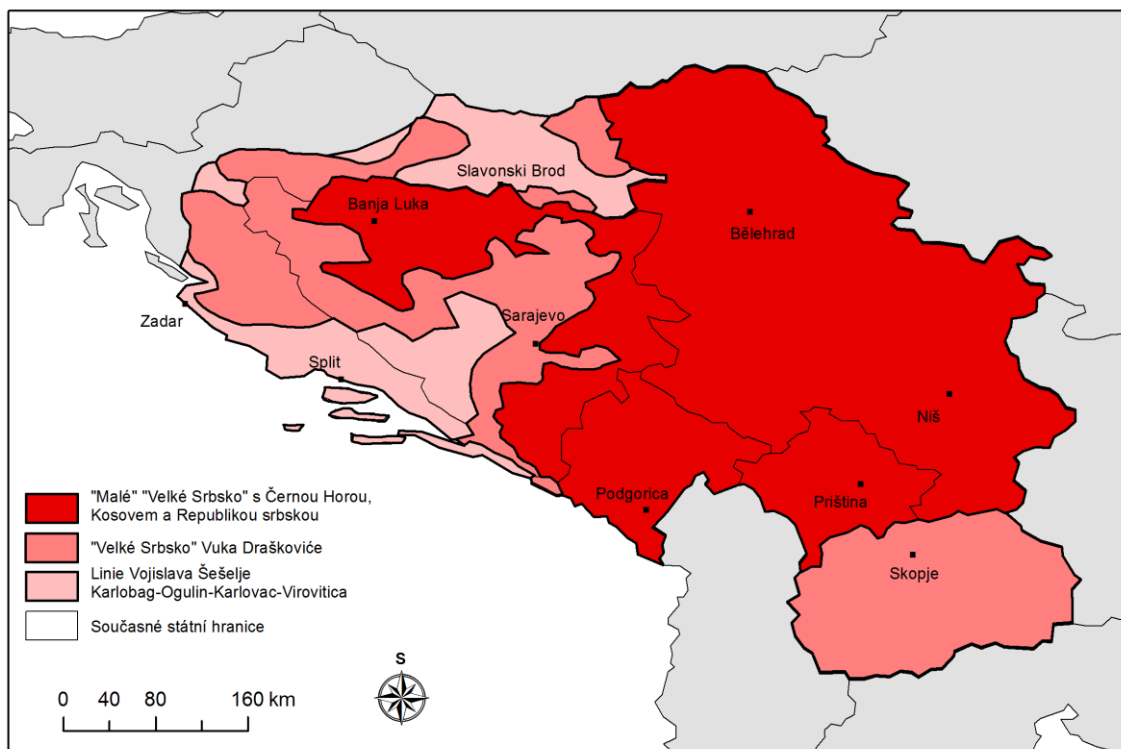
V přechozích podkapitolách byl chronologicky představen vývoj pan-nacionalismu v srbském a albánském prostoru a byly různé představeny různé vývojové fáze myšlenek o „Velkém Srbsku“ a „Velké Albánii“. Nyní se práce pokusí ukázat, jaké varianty jsou dnes reálně využívány v politickém a společenském diskurzu.

Nejčastěji zmiňovanou variantu pan-nacionální varianty srbského státu je paradoxně varianta, která nesouvisí s žádným textem, který jsme si představili. Je založená čistě pragmaticky na zahraničněpolitické realitě západního Balkánu. A je to plán navrácení alespoň malého „Velkého Srbska“ s Kosovem, Republikou srbskou a Černou Horou. Srbové chápou tyto tři územní celky jako integrální součásti Srbska s většinou srbskou populací, která tam má silnou politickou reprezentaci. Kosovo je de iure podle srbské ústavy stále součástí Srbska. Lídr Republiky srbské Milorad Dodik běžně mluví o referendu o připojení k Srbsku, které by mělo podle průzkumů velkou šanci na úspěch. Černá Hora pak v poslední době prošla nepovedeným převratem, který měl do čela postavit prosrbské strany, a více než 40 % obyvatel nesouhlasí s vlastní nezávislostí a chtělo by se znovu připojit k Srbsku. (Farmer 2017) a (Rose 2016).

Z dodnes populárních verzí velkého „Velkého Srbska“ většina vychází z Mojlevićova homogenního Srbska potažmo z Garašaninova *Načrtanje* a Cvijićových myšlenek o Makedonii. Na ultra-nacionální politické scéně a na diskuzních fórech

se nejčastěji objevuje Šešeljovo „Velké Srbsko“ na hranicích Karlobag-Ogulin-Karlovac-Virovitica nebo „Velké Srbsko“ jeho spolupracovníka z konce 80. let monarchisty Vuka Draškoviće. Obměnou Draškovići verze je, že dělí Bosnu a Hercegovinu mezi srbskou a chorvatskou část podle etnické hranice (Drašković 2015). Tyto modely z různých důvodů vynechávají severní Albánii, jižní Maďarsko a rumunský Banát z „Velkého Srbska“, nejčastěji protože etničtí Srbové již tyto území neobývají.

Obr. 13 Myšlenka „Velkého Srbska“ po rozpadu Jugoslávie a dnes, Balkán, 1991–2017.

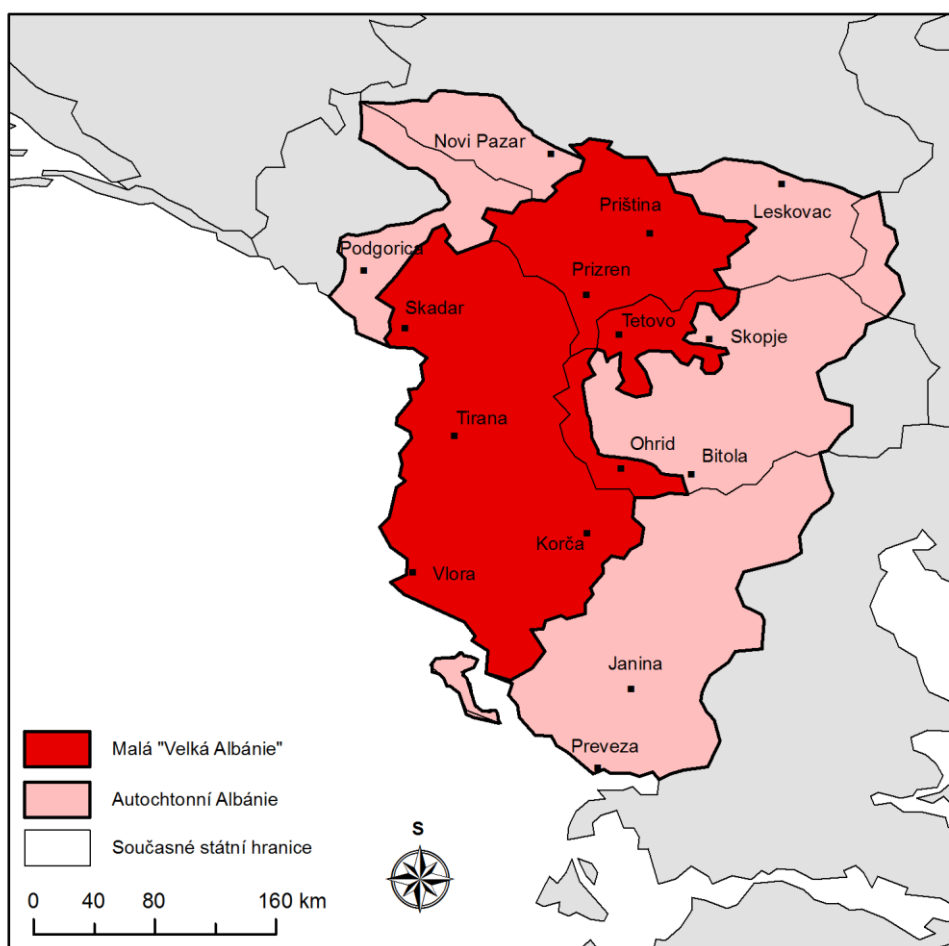

Zdroj: Telegraf.rs 2014, Drašković 2015, Rose 2016, vlastní konstrukce.

V dnešní albánském prostoru je jasně vedoucí myšlenkou tzv. autochtonní (Autochthonous Shqipëria) nebo také etnická Albánie (Shqipëria etnike). Jejíž mapu si můžete koupit na textilu od albánských prodejců od Prištiny přes Ulcinj, Tiranu až po Skopje. Základem je právě Vasův a Frashëriho výklad albánského původu v Pelasgech a Ilyrech tedy původním obyvatelstvu Balkánu, z čehož má vyplývat, že právo Albánců na svůj národní stát je přednější než Srbů potažmo dalších národů. Hranicemi tento koncept částečně kopíruje jednotný albánský vilajet a další území obývané etnickými Albánci před rokem 1912 (například i Korfu). Autochtonní Albánie je povětšinou jednotně přijímaným konceptem, který nemá mnoho alternativ, pouze symbolicky se na různých mapách mění nepatrně její hranice ve prospěch etnického modelu Paska Vasy (Kondi 2003).

Možnost vytvoření autochtonní Albánie má různé úskalí, největším z nich je oblast tzv. Çamerie (jižního Epiru) na řeckém území. Toto skutečně původně většinově Albánci obývané území bylo albánského živilu z velké části zbavené po řecké občanské válce a dnes tam žije Albánců opravdu málo a řecká vláda oficiálně albánskou menšinu neuznává. Proto Çamerie zůstává v přáních albánských nacionalistů spíše jako nereálný cíl, podobně jako území v preševském údolí na jihu Srbska, nebo jihu Černé Hory (Kondi 2003). Hlavní otázkou pro dnešní pan-nacionalisty je Kosovo a západní Makedonie, kde Albánci tvoří většinu populace. Právě „malá“ „Velká Albánie“ je koncept, o kterém se často mluví v rámci společnosti a který je považován za „reálný“ na uskutečnění v budoucnosti. Následující mapa zobrazuje nejmenší „malou“ „Velkou Albánii“, s územími v Makedonii, kde Albánci tvoří většinu, a naopak největší model autochtonní Albánie, který se objevuje na textilu po celém západním Balkáně.

Obr. 14 Autochtonní a jiné koncepty „Velké Albánie“ dnes, Balkán, 21. století.

Zdroj: Ilir 2013, Pandovski 2015, vlastní konstrukce.

3. Analýza vnímání „Velkého Srbska“ a „Velké Albánie“ dnešní společností v Srbsku, Albánii a Kosovu

3.1. Politická scéna v Srbsku, Albánii a Kosovu a její vztah k pan-nacionalismu

3.1.1. Politické spektrum Srbska

V kontrastu s jinými zeměmi bývalého východního bloku se srbská politická scéna demokratizuje později - až po roce 2000 a „buldozerové revoluci“, která odstavila od moci Slobodana Miloševiče. Důležitým bodem pak byl rok 2006 a referendum o nové ústavě, která definuje Srbsko jako národní stát Srbů, srbštinu (v podobě cyrilice) jako jediný národní jazyk a Kosovo jako integrální část Srbska. Všichni odpůrci této nové ústavy byli pak označeni jako podporovatelé albánského separatismu. Ústava z roku 2006 platí dodnes a jasně definuje základní postavení srbské politické scény vůči Kosovu (Bochsler 2009, s. 2). Specifikem pro Srbsko je, že volební zákon podobně jako v jiných postkomunistických zemích sice stanovuje hranici na vstup do poslanecké sněmovny na pěti procentech, ale tato hranice platí i pro multi-stranické koalice. Je tedy možné, aby menší stany doplnily větší na společné kandidátce, aby měly větší šanci na zvolení, následné pořadí jednotlivých kandidátů poté závisí na mezistranické domluvě a není dáno zákonem. Volební zákon rovněž umožňuje stranám reprezentujícím minority účast v poslanecké sněmovně, i když nemají předepsaných pět procent (Bochsler 2009, s. 4) Tento k menším stranám příznivý volební zákon zapříčiňuje roztržštěnost srbské politické sféry a účast velkého množství politických stran v poslanecké sněmovně. Po volbách 2016 je aktuálně v poslanecké sněmovně 28 uskupení. (Републичка изборна комисија 2016)

Nejsilnější stranou v srbském prostředí ve dvacátém prvním století je ***Srbská progresivní strana*** (Srpska napredna stranka). V posledních volbách její koalice s menšími stranami získala neuvěřitelných 48,2 % hlasů (Републичка изборна комисија 2016). Strana byla založena Tomislavem Nikolićem roku 2008 odštěpením ze Srbské radikální strany po neshodách ohledně dalšího postupu v přístupových jednáních s Evropskou unií (Bilefsky 2012). Jedná se o pravicovou populistickou stranu s dobrými vztahy jak s Evropskou unií, tak s Putinovým Jednotným Ruskem (Srpska napredna stranka 2008). Projekt Velkého Srbska není součástí jejího programu, a jak Nikolić (nynější prezident), tak lídr strany Alexander Vučić (nynější předseda vlády) ve všech oficiálních rozhovorech kategoricky odmítají tuto myšlenku (SEEBiz / FAZ 2012).

A to přesto, že byli v devadesátých letech oba Šešeljovými spolupracovníky a vyjadřovali se pro linii Karlobag-Ogulin-Karlovac-Virovitica. Mimo jiné také Nikolić (1996) v televizní show prohlásil, že: „...by vyhnal všechny kosovské Albánce do Albánie.“ Nikolić ani Srbská progresivní strana neschvaluje nezávislost Kosova dodnes. Nikolić (2017) prohlásil: „... žádné rozhovory o nezávislosti (Kosova) nejsou a ani nikdy nebudou.“

Druhým nejsilnějším hráčem v srbské politice je *Socialistická strana*. V jejím čele byl po dlouhá léta Slobodan Milošević a strana se profilovala až pan-nacionalisticky. Poté co byl Milošević svržen a poslán do Haagu, socialisty přebírá jeho bývalý tiskový mluvčí Ivica Dačić. Dačić mění politický program strany, opouští pan-nacionalistickou myšlenku a buduje proevropskou sociální demokracii západního stříhu. Za jeho vlády Srbsko udělalo největší posun ve svém vztahu ke Kosovu a navázalo s ním roku 2013 alespoň formální vztahy s cílem vylepšit situaci obyvatel žijících na kosovském území (Ristić 2012). Dačić (2013) v té době v rozhovoru řekl: „Pohádky nám byly vykládány, lži říkány, že Kosovo je naše... dnes tam nemůže předseda vlády, prezident ani srbská policie, takže asi tak je Kosovo naše.“

Tradiční nacionalistickou stranou, jejíž kořeny se datují až do devatenáctého století je *Srbská radikální strana*. Ta byla obnovena v devadesátých letech Vojislavem Šešeljem a jeho hnutím navazujícím na „četniky“ a ihned se stala mluvčím srbského ultranacionalismu a pan-nacionalismu. V devadesátých letech se její paramilitaristické jednotky účastnily války v Bosně (i nechvalně proslulého masakru ve Srebrenici) a vedení strany ve veřejnoprávních médiích propagovalo názory o vyhnání muslimů ze Sandžaku, Albánců z Kosova nebo Chorvatů z Vojvodiny. Za Miloševićova období byla oporou jeho režimu a on ji využíval na černou práci (Bochsler 2009, s. 14). V roce 2003 se nečekaně Vojislav Šešelj vzdal Haagskému tribunálu, kde byl souzen dlouhých třináct let. V loňském roce (2016) byl propuštěn kvůli špatnému zdravotnímu stavu a vrátil se jako „vítěz“ do Bělehradu, kde pomohl své straně k úspěchu ve volbách. (Delauney 2016) Hlavním cílem *Srbské radikální strany* je dodnes obnovení etnického „Velkého Srbska“ na hranicích Karlobag-Ogulin-Karlovac-Virovitica. Šešeljova silně proruský a protiunijně orientovaná strana se staví proti jakémukoliv dialogu s Kosovem, žádá navrácení Republiky srbské, Černé Hory apod. (Srpska radikalna stranka 2015).

Kromě *Radikální strany* na srbské politické scéně existuje ještě jedna pan-nacionální strana Vuka Draškoviće (o jeho konceptu „Velkého Srbska“ již byla řeč) a to *Monarchistické hnutí za obnovu* (Srpski pokret obnove). Draškovićeova strana byla

významná především v 90. letech, kdy zasedala v několika Miloševićových vládách. V novém tisíciletí se vzdala svého pan-nacionálního programu a dnes zůstává konzervativní pro-evropská stranou s cílem návratu monarchie (Dražković 2015). Mezi menší strany se silným nacionálním programem patří pravicové euroskeptické hnutí **Dveře** (*Dveri*) vedené Boško Obradovićem. Obradović (2016) v rozhovoru pro internetovou televizi Balkan Info podpořil referenda o připojení Republiky srbské a Černé Hory k Srbsku. *Dveře* se dostaly do parlamentu v koalici s další nacionalistickou stranou bývalého prezidenta Vojislava Koštunice, **Demokratickou stranou Srbska**. Ve velké koalici s Progresivní stranou jsou pak menší nacionalistické strany jako **Nové Srbsko** (Nova Srbija) nebo **Srbská národní strana** (Srpska narodna partija) s programem politické a ekonomické podpory Srbů v Kosovu a Republice srbské (Srpska narodna partija 2015).

Na středu spektra stojí **Demokratická strana** (Demokraticka stranka), nejsilnější opoziční strana Miloševićova režimu, jejíž lídr Zoran Đinđić stál za jeho svržením. Đinđić byl v roce 2003 zavražděn, ale strana zůstala lídrem srbské politiky i za premiéra a později prezidenta Tadiće. *Demokratická strana* je silně proreformní, proevropská, ale nikoliv antinacionalistická. Tadić ani jeho nástupci nikdy nezávislost Kosova ani Srebrenickou genocidu neuznali a nijak se nerozpakují spolupracovat s nacionalistickými stranami. (Bochsler 2009, s. 8). Mimo *Demokratickou stranu* se podobně profilovala regionalistická proevropská strana **Spojené srbské regiony** (Ujedinjeni regioni Srbije).

Jedinou antinacionální stranou, pokud nepočítáme **Stranu penzistů** (Partija ujedinjenih penzionera Srbije), která se vyjadřuje pouze k sociální politice, tak zůstává **Liberální demokratická strana** (Liberalno demokratska partija). Ta jako jediná otevřeně podpořila nezávislost Kosova, volala po uznání zločinů z bosenské války, reformě ortodoxní církve. Výrazně oponuje jakékoliv koncepci pan-nacionalismu a v minulosti participovala v parlamentních volbách v Kosovu. Liberální strana spolupracuje se stranami minorit a v koalici vystupuje především s **Ligou sociálních demokratů Vojvodiny**. V současné době nemá příliš velkou šanci ovlivňovat politické dění Srbska, neboť nemá díky podpoře nezávislosti Kosova velký koaliční potenciál ani pro Demokratickou stranu (Bochsler 2009, s. 11).

V poslanecké sněmovně vystupuje hned několik stran zastupujících různé menšiny (Maďary, Bosňáky nebo dokonce Slováky), pro srovnání pan-nacionalismů je důležitá především albánská minoritní strana; **Strana demokratické akce** (Partia për Veprim Demokratik). Ta je silná především na samém jihu Srbska v údolí okolo Preševa.

V oficiálních projevech, programu, ani volebních klipech se nestaví do pozice hlásné trouby myšlenky „Velké Albánie“. Jejím cílem je povětšinou zlepšit situaci Albánců v preševském regionu (Sinani 2016).

3.1.2. Politické spektrum Kosova

Politická scéna Kosova vznikla až v rámci kosovské války na přelomu tisíciletí. Devadesátá léta byla zúžena pouze na neozbrojenou opoziční činnost **Demokratické ligy Kosova** (Lidhja Demokratike e Kosovës), která vznikla v prosinci 1989 a po celá devadesátá léta byla jedinou alternativou Albánců v Kosovu. Kosovská válka přinesla spor o moc mezi Demokratickou ligou, odvozující svoji legitimitu z voleb, a Kosovskou osvobozenou armádou UÇK (Ushtria Çlirimtare e Kosovës), čerpající svoji legitimitu od vojenských vítězství. Na bázi UÇK poté vznikly dvě strany; **Demokratická strana Kosova** (Partia Demokratike e Kosovës) vedená lídrem umírněného křídla UÇK Hashimem Thaçim a **Aliance pro budoucí Kosovo** (Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës) vedená militantním důstojníkem Ramushem Haradinajem (Krasniqi a kol. 2015). Zatímco Demokratická strana se stala nejsilnější stranou Kosova a Hashim Thaçi je dodnes v čele státu jako prezident, tak Aliance pro budoucí Kosovo zůstala spíše minoritní stranou a její bývalý lídr Haradinaj stanul před Haagským tribunálem a byl odsouzen za zločiny proti lidskosti (Peci 2012). V Kosovu tak funguje dodnes pokřivený bipartismus mezi *Demokratickou stranou* a *Demokratickou ligou*, které v minulosti dvakrát vytvořily velkou koalici nebo kooperovali na bázi ne nepodobné „Opoziční smlouvě“.

V posledním desetiletí nejsilnější stranou v Kosovu je **Demokratická strana** prezidenta Hashima Thaçiho, od roku 2015 vedená Kadrim Veselim. Jde pravicovou stranu, se silným apelem na rodinu (nejdůležitější prvek kosovské společnosti) a osobní vlastnictví, proevropskou a dlouhodobě těžící z legitimacy UÇK. V poslední době prošla velkým množstvím skandálů a velké množství jejich vysokých funkcionářů bylo a stále je obviněno z korupce, praní špinavých peněz, nepotismu a spolupráce s mafii (Limani 2016). Demokratická strana a její představitelé v oficiálních projevech „Velkou Albánii“ nepodporují a v rámci možností se snaží s Bělehradem udržovat korektní vztahy. Thaçi v rozhovoru při své návštěvě Sofie (2012) řekl, že je osudem Albánců se v budoucnu spojit do jednoho státu, ovšem v rámci EU a jejich struktur nikoliv pod konceptem „Velké Albánie“. Mimo to vyjádřil přesvědčení, že uznání Kosova proběhne bělehradskou vládou brzy, neboť čím později, tím hůře pro Srbsko.

V poslední době v popularitě zaostávající za *Demokratickou stranou* je *Demokratická liga Kosova*, jejíž ústřední postavou byl po dlouhá léta Ibragim Rugova jako vedoucí představitel mírové rezistence vůči Titově a později Miloševićově režimu a později i jako první prezident Kosova. Dodnes je v kosovské společnosti chápán jako „otec vlasti“. S jeho smrtí na rakovinu v roce 2006 pomalu začala upadat popularita *Demokratické ligy* (Sejdiu 2006). Ve svém programu se příliš neliší od *Demokratické strany*, podobně jako ona lavíruje mezi pravým středem a více konzervativní pozicí. Ve své podstatě je rovněž proevropská a ani ona se nevyhnula korupčním skandálům, její současný vůdce a premiér Isa Mustafa byl minulostí obžalován ze 70 trestných činů zneužívání moci veřejného činitele v průběhu svého působení na radnici Prištiny (Fazliu 2015). Mustafa, podobně jako Taçi, se zdržuje od veřejných prohlášení na podporu „Velké Albánie“, podporuje však přeshraniční spolupráci a je blízkým přítelem albánského premiéra Ediho Rama. Političtí lídři Kosova se tak podobně jako Vučić nebo Nikolić v mezinárodní politice chovají opatrně, aby nezpůsobovali až příliš velké kontroverze. Pouze čas od času vypustí nacionalistické až pan-nacionalistické komentáře, ale pouze pro udržení popularity mezi vlastním voličstvem.

Čistě pan-nacionalistickou stranou, je podobně jako v Srbsku, třetí nejsilnější strana z minulých voleb *Sebeurčení* (Vetëvendosje). Na rozdíl od tradiční *Radikální strany* Vojislava Šešelje v Srbsku má *Sebeurčení* úplně jiný původ. Bylo založeno jako studentské protestní hnutí za znovuotevření Prištinské univerzity ve válečných 90. letech. Po válce pokračovalo v protestech především proti vměšování OSN do vnitrostátních záležitostí a bylo známé nesmírlivým postojem k nezávislosti bez jakýchkoliv kompromisů. Po roce 2005 se mění v politické hnutí a získává popularitu po nešťastné smrti dvou protestujících rukou rumunských jednotek KFOR. Mění se rovněž její směřování a hnutí se stává pan-nacionalistické. Čím dál častěji z úst jeho představitelů bylo slyšet volání po referendu o připojení k Albánii a tyto hlasy jsou zřetelné dodnes (McKinna 2014). Lídr a zakladatel hnutí Albin Kurti veřejně propaguje myšlenku jednotné Albánie pro všechny Albánce na Balkáně (MAPO 2016). *Sebeurčení* se v posledních deseti letech stalo výrazným hráčem v kosovské politice a je populární v liberálnějších a levicově založených kruzích měst (především v Prištině), neboť se snaží bojovat s korupcí, sociálním vyloučením, nezaměstnaností. Ve své podstatě však zůstává ultra-nacionálním subjektem, ač tedy levicovým (Fazliu 2015).

Z dalších menších stran v poslanecké sněmovně funguje ještě již zmíněná *Aliance pro budoucí Kosovo* a odštěpek od Demokratické strany *Iniciativa pro Kosovo*

(NISMA p̄r Kosov̄n) bývalého prezidenta Jukupa Krasniqiho. Krasniqi ač říká (2015): „Velká Albánie je konstrukt nepřátel Albánců.“, tak dlouhodobě podporuje jednotný trh mezi Kosovem a Albánií a propojení obou zemí. Podobně jako v Srbsku tak skoro chybí strany s antinacionálním programem – v současné době víceméně zanikla strana kosovsko-švýcarského miliardáře Behgjet Pacolli *Aliance pro nové Kosovo* (Aleanca Kosova e Re), a tak je v celé poslanecké sněmovně, ze 105 poslanců zastupujících albánské strany, pouze jeden, jehož strana *Alternativa*, vzniknuvší v únoru letošního roku, otevřeně nepodporuje albánský nacionalismus.

Volební systém Kosova umožňuje vstup velkého množství minoritních stran i s velmi symbolickými volebními výsledky (např. 0,09 % pro romskou stranu). Takže jednoho poslance mají například Egypťané, Černohorci apod. Nejsilnější a pro nás nyní nejdůležitější minoritní stranou je však *Srbský list* (Srpska lista). Ta získala v minulých volbách přes pět procent a je zástupcem etnických Srbů v parlamentu (Komisioni Qendror i Zgjedhjeve 2014). Víceméně funguje jako prodloužená ruka Vučiće a uznává ho jako svého premiéra, nikoliv Mustafu. V nedávné době půl roku bojkotovala zasedání poslanecké sněmovny právě z Vučićova podnětu, od 27. března srbští poslanci znovu zasedají, ale jsou kosovskými Albánci viděni jako brzda demokratického procesu Kosova (Morina 2016) a (Morina 2017).

3.1.3. Politické spektrum Albánie

Politické prostředí Albánie po pádu komunismu se vyvíjelo velmi pomalu a vlastně dodnes trpí některými porodními bolestmi. Z velké části za to může předchozí neexistence demokratického prostředí v celé historii státu (Zogův autokratický režim, komunismus). Pro Albánce byl multi-stranický systém úplnou novinkou a většina nevěděla, jak se v rámci něj chovat. Krátce po uvolnění systému byla založena *Demokratická strana Albánie* (Partia Demokratike e Shqipërisë), která se stala synonymem negace všeho, co přinesl Hodžův komunistický režim. Problémem, podobně jako Občanského fóra, byla absolutní názorová roztržštěnost jejich nových členů (od studentů, přes disidenty, až po liberální komunisty) (Islami 2013, s. 18–19). Demokratická strana však nedopadla jako Občanské fórum, časem se přetransformovala do klasické strany pravého středu a spolu se *Socialistickou stranou Albánie* (Partia Socialiste e Shqipërisë), reformovanou původní Komunistickou stranou, jsou stálicemi albánského politického prostředí dodnes (Islami 2013, s. 19). V Albánii po dlouhá léta fungoval a stále víceméně funguje absolutní bipartismus, kdy další strany v poslanecké

sněmovně hrály/hrají pouze komparz těmto dvěma gigantům. Kritici ho dokonce považují za monopartismus díky ideové vyprázdněnosti obou stran (Islami 2013, s. 21).

Obě nejsilnější strany oficiálně „Velkou Albánii“ nepodporují, neboť jim jasné, že tento postoj pouze škodí přístupovým jednáním s Evropskou Unií, která jsou klíčová jak pro *Demokratickou*, tak i *Socialistickou stranu*. Ve svých programech se omezují na vyjádření spolupráce na ekonomickém, společenském a kulturním poli (Partia Socialiste e Shqipërisë 2012). Mezi Tiranou a Bělehradem i tak nadále platí velmi napjatý stav a každé ožehavé vyjádření vzbudí velké emoce. Jedním podobným vyjádřením se prezentoval současný premiér a lídr *Socialistické strany* Edi Rama, když při rozhovoru s kosovským prezidentem Hashimem Thaçim. Rama (2015) prohlásil: „Jsou dvě možnosti sjednocení Kosova a Albánie. Prvním je sjednocení skrze Evropskou Unií. Pokud ale bude EU stále zavírat před Kosovem dveře, pak budou obě země nuceny se spojit klasickou cestou.“ Tento výrok se pochopitelně bělehradské politické reprezentaci nelíbil a albánský velvyslanec musel v sídle vlády vysvětlovat, co tím Rama zamýšlel. Odsoudila ho i Evropská unie a následně ho zmírnil sám Rama prohlášením, že vstup obou zemí do EU je prioritou (Poznatov 2015). Ve skutečnosti příjemcem Ramihovo sdělení nebylo Kosovo, Srbsko nebo EU, ale vlastní domácí publikum, neboť již za dva měsíce Albánii čekaly komunální volby. Byl to tedy propagandistický výrok za cílem ujistit voliče, že Albánie se stále stará o své bratry v Kosovu. Podobnými výroky byl znám dlouholetý premiér za *Demokratickou stranu* Sali Berisha. Ke stému výročí nezávislosti Albánie jmenoval města v Černé Hoře, Kosovu, Makedonii, Srbsku a Řecku jako součást „albánských zemí“ nebo varoval, že Albánci nesnesou již žít v pěti zemích Balkánu zároveň, že se konečně musí spojit (Robinson 2013). Sali Berisha byl mistrem veřejného mínění a využíval tyto velkoalbánské komentáře pro uklidnění voličů, a i díky nim se dvacet let držel na vrcholu politické moci.

Jedinou čistě pan-nacionalistickou stranou Albánie je *Červeno-černá aliance* (Aleanca Kuq e Zi). Ve svém programu veřejně podporuje připojení Kosova k Albánii a změnu hranic s Makedonií, Černou Horu i Řeckem. Před posledními volbami 2013 byla považována za favorita na třetí místo, ale vyhořela a nezískala ani jedno procento a nedostala se do parlamentu (Komisioni Qëndror i Zgjedhjeve 2013) a (Robinson 2013). Celkově *Červeno-černá aliance* má nepatrnou moc oproti svým kolegyním v dalších dvou zemích a do budoucna se nepředpokládá její vzestup. Předchůdcem *Červeno-černé aliance* byla *Národní fronta* (*Balli kombëtar*), rovněž otevřeně velkoalbánská strana

navazující na nekomunistický odboj za druhé světové války, která však v novém tisíciletí zmizela z politické scény.

Dalším menším nacionálním subjektem (má 4 poslance) je strana ***Za právo, integraci a jednotu*** (Partia Drejtësi, Integrim dhe Unitet), zaměřující se na práva etnických Albánců v sousedních zemích a především na tzv. čamerijskou otázku (otázka repatriace odsunutých Albánců ze severního Epiru po druhé světové válce za údajnou kolaboraci s nacisty). Nejznámější postavou této strany je pak poslankyně Mesila Doda, která při nedávné návštěvě Makedonie prohlásila (2017): „Makedonie neexistuje, je to stará albánská provincie zvaná Ilyrie.“ Za pozornost potom stojí ***Svobodná strana*** (*Lista e Barabartë*) prosazující na balkánské poměry neobvyklý občanský nacionalismus nikoliv etnický. Řeckou menšinu zastupuje ***Jednota pro lidská práva*** (Partia Bashkimi për të Drejtat e Njeriut).

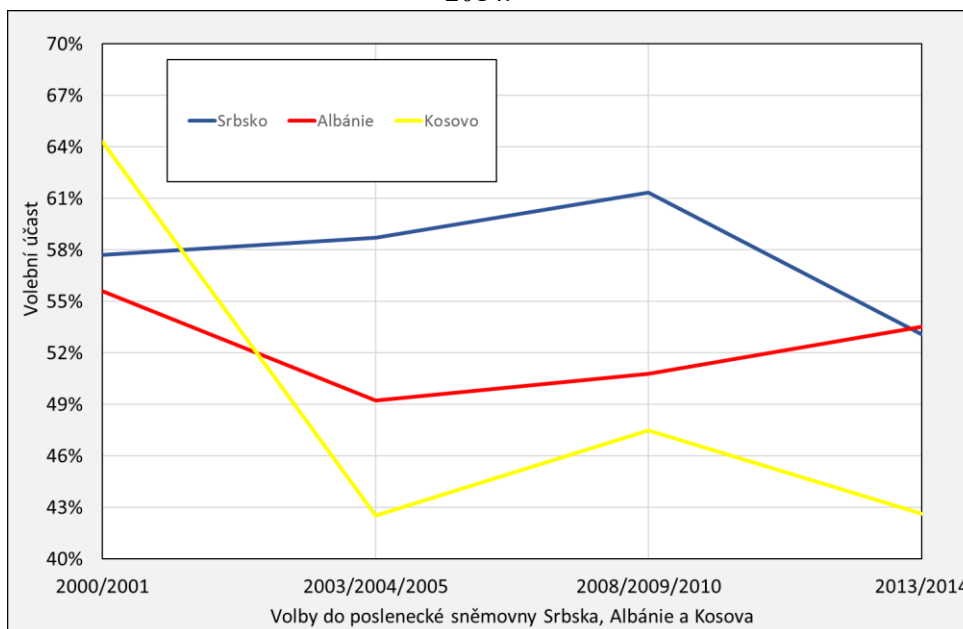
Specifikou albánských voleb je obrovské množství participujících stran, z nichž minimum překročí volební výsledek 0,1 %. Proč tomu tak je? Na to jsem dostal loni (2016) od jednoho Albánce v Tiraně odpověď, že založit politickou stranu je nejvhodnější varianta, jak proprat šedé zisky z podnikatelského sektoru. Proto se teoreticky zdá, že Albánci mají velké množství stran na výběr, ale minimálně z nich má šanci (vůli) proniknout do parlamentu.

Politicko-nacionální prostředí všech tří zemí je tedy velmi podobné. Velké a mocné strany (*Srbská progresivní strana, Demokratická strana Kosova, Demokratická liga Kosova, Demokratická strana Albánie, Socialistická strana Albánie*) pan-nacionalismus veřejně nepropagují, především díky problémům a kontroverzím, které to přináší. Strany nemají ve svých programech naplnění národních snů, ale pouze přeshraniční spolupráci se svými bratry v jiných zemích. V případě vhodné situace se však jejich lídři nestydí využívat pan-nacionálních narážek, komentářů a sdělení obrácené na svoji voličskou základnu, aby si zajistili podporu před volbami. Politická scéna ani jednoho státu nepostrádá ultranacionalisty, kteří navenek pan-nacionalistickou myšlenku podporují a ta je pro ně hlavním volebním heslem (*Srbská radikální strana, Seburčení a Červeno-černá aliance*). Albánie se zde trochu liší od Srbska a Kosova, neboť *Červeno-černá aliance* nemá politické scéně takový vliv a je pouze minoritní stranou. Mimo to i další strany menší strany v parlamentu všech tří zemí rovněž využívají nacionální aspekt ve svůj prospěch a rádi hrají na city voličů. Pouze minimum subjektů v daných zemích je nenacionální.

3.2. Analýza volebních výsledků

Jelikož jsme si již představili jednotlivé strany na politickém spektru všech dotčených států, je na čase taktéž se podívat, jakou mají a měli v průběhu především 21. století voličskou podporu. Jak Srbsko, tak Albánie s Kosovem jsou parlamentními demokraciemi, a proto se bude práce zabývat pouze parlamentními volbami. Kosovo a Albánie ani nemají přímé prezidentské volby a prezident by měl mít opravdu symbolické pravomoci, ač se mohlo zdát, že v určitých momentech jeho osobnost (např. Ibragim Rugova) mohla zastíňovat celou politickou sféru. V Srbsku se konají prezidentské volby, ale i tam má prezident podobné pouze reprezentativní pravomoci jako v Česku. Analýza se tak bude týkat voleb do poslaneckých sněmoven (*Narodna Skupština, Kuvendi Popullor, Kuvendi i Kosovës*), neboť všechny státy mají pouze jednokomorový parlament (Stojarová a kol. 2009). Volební účast se pohybuje mezi 40–60 %, a je stabilní. Jediným velkým výkyvem je pokles volební účasti v Kosovu po roce 2010 (Obr. 15), který jde vysvětlit vystrýzlivěním z politické reality, opadnutím zájmu o politiku (po letech vyostřených bojů za nezávislost) a částečným bojkotem některých srbských stran.

Obr. 15 Volební účast ve volbách do poslanecké sněmovny, Srbsko, Albánie a Kosovo, 2000–2014.¹

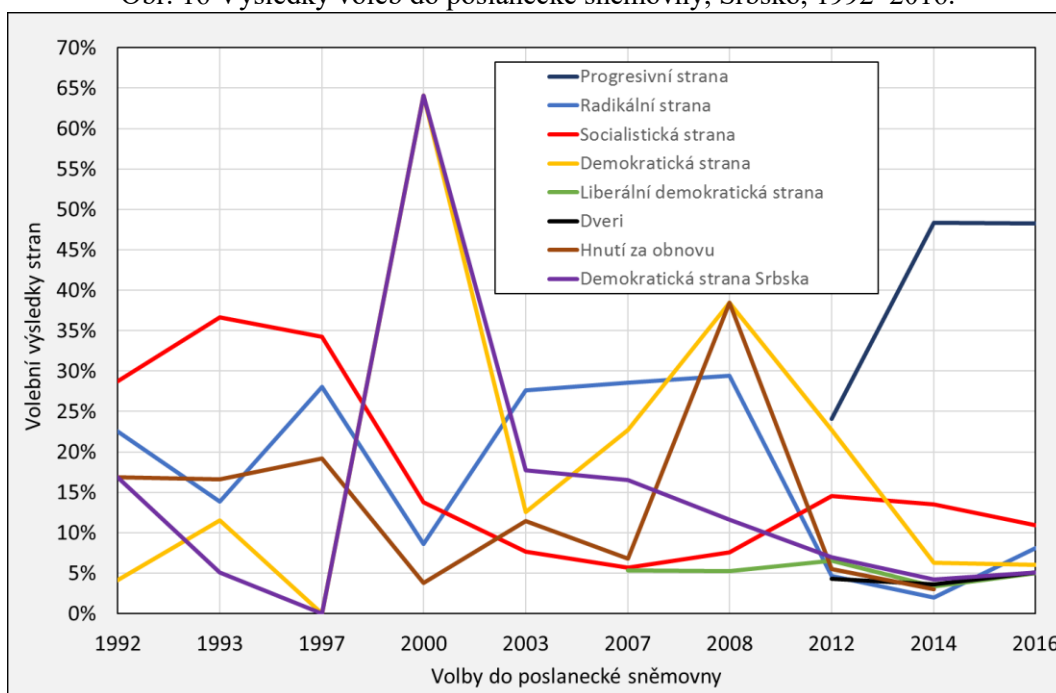

Zdroj: Republička izborna komisija, Komisioni Qendror i Zgjedhejeve (KOS), Komisioni Qendror i Zgjedhejeve (AL), Inter-Parliamentary Union, OSCE, B92, vlastní konstrukce.

¹ Volby do poslanecké sněmovny se nekonaly ve všech státech ve stejný rok, proto pro analýzu byly vybrány sobě nejbližší roky voleb (i když nešlo o dvě po sobě následující).

Podívejme se pozorněji nejdříve do Srbska na výsledky voleb do Skupštiny. Graf (Obr. 16) nám v 90. letech potvrzuje éru Slobodana Miloševiče a jeho *socialistů*, podporovaných *Srbskou radikální stranou*, kteří společně s více než 50 % většinou dominovali politické scéně, na které ultra-nacionální myšlenky byly normou. Mimo vládnoucí *socialisty* ve skupštině významné místo zaujímal rovněž nacionální *Demokratická strana Srbska* a monarchistické *Hnutí za obnovu*. Jedinou významnější z principu nevelkosrbskou stranou byla *Demokratická strana*. Výchyly v grafu v roce 1997 a 2000 znamenají odpor opozičních stran, které v roce 1997 bojkotovaly volby a v následně v roce 2000 sestavili společnou kandidátku, která po „buldozerové“ revoluci rozmetala *socialisty* i ve volbách. Ve volbách 2000 Srbové dali najevo, že osobní svobody a sociálně-ekonomická situace země jsou pro ně důležitější než velkosrbská myšlenka.

Obr. 16 Výsledky voleb do poslanecké sněmovny, Srbsko, 1992–2016.

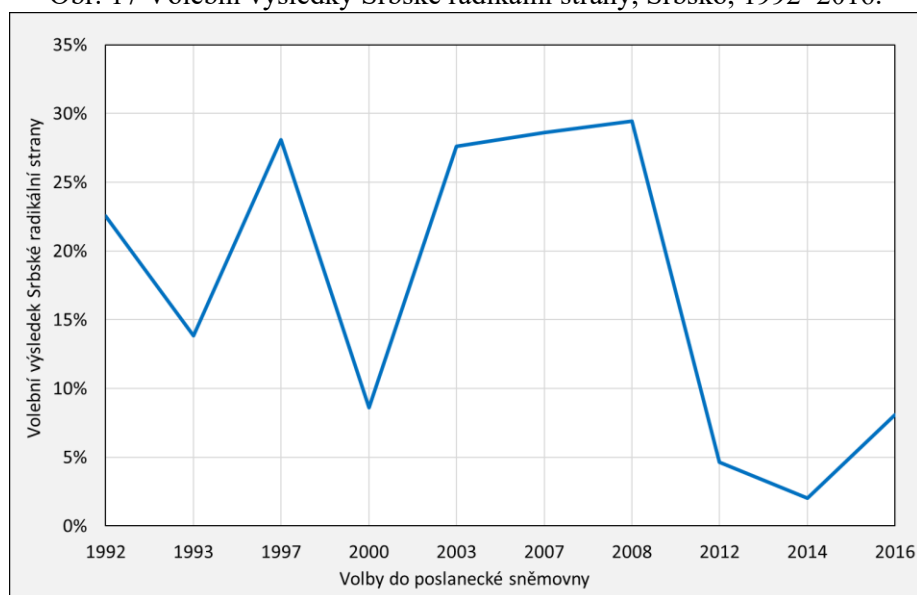
Zdroj: Republička izborna komisija, vlastní konstrukce.

V následujících letech se ale reformistická koalice rozpadla a Srbsko byla na pokraji politické krize, která vyvrcholila vraždou proevropského Zorana Đinđiće (lídra *Demokratické strany*). Voliči ve volbách 2003 znovu podpořili *Srbskou radikální stranu* s apelem na ztrácející se národní cítění. Na přelomu roku 2007/2008 pak vyvrcholila krize ohledně Kosova, která přinesla i nové volby a s ní vítězství proevropské koalice *monarchistů* a *Demokratické strany*, kdy voliči ukázali, že nechtějí již řešit ztrátu srbského území zbraněmi jako v 90. letech. V posledních třech volbách je poté dobře vidět fenomén *Progresivní strany*, která sebrala hlasy všem ostatním stranám a vládne

bez ohledu na program. Vučićův a Nikolićův postoj k nacionalismu jsme si již představovali.

Vývoj podpory pan-nacionální *Radikální strany* představuje další graf (Obr. 17). Nejsilnější byla v období Nikolićova předsednictví a krize týkající se kosovské nezávislosti, kdy představovala tvrdou linii bez jakýchkoliv ústupků. Ztratila na významu po vzniku *Progresivní strany*, která ji sebrala většinu elektorátu, a už jí volilo pouze nejnacionalističtější jádro, pro které je velkosrbská idea nejdůležitějším tématem. S tím, jak se propadly preference *Radikální strany*, by se mohlo zdát, že upadla i důležitost „Velkého Srbska“ pro voliče. V posledních volbách se však Šešelj vrátil z Haagu a se stejnou velkosrbskou rétorikou jako v 90. letech dokázal uspět. Potvrdilo se tak, že velkosrbství hraje nadále důležitou roli pro srbské voliče.

Obr. 17 Volební výsledky Srbské radikální strany, Srbsko, 1992–2016.

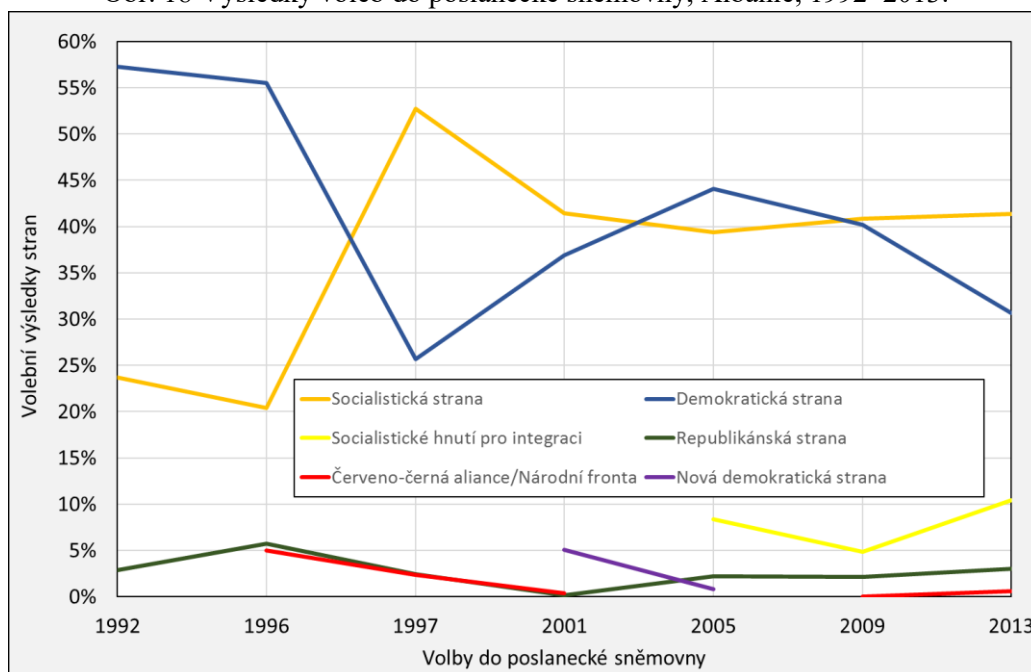
Zdroj: Republička izborna komisija, vlastní konstrukce.

Na opačném pólu politického spektra se v posledních několika letech objevila *Liberální-demokratická strana*, uznávající Kosovo, která si drží pozici okolo 5 % voličské podpory, kdy jádro jejího elektorátu představují liberální nenacionální Srbové. Albánci nemají v Srbsku příliš silnou pozici a jejich národní *Strana demokratické akce* nedosahuje větší než procentní podpory a je pravidelně předstihována jinými minoritními stranami, jako například stranou vojvodinských Maďarů nebo bosňáckou stranou (více Příloha 1).

Albánské a kosovské prostředí, jak již bylo analyzováno, fungují spíše na bázi bipartismu, kdy se dvě největší strany střídají u moci nebo tvoří velkou koalici (v případě Kosova). Proto výsledky voleb nelze hodnotit příliš dobře z hlediska pan-nacionálního programu a voliči si obě strany nevybírají podle toho, jak dalece

se strany podporují „Velkou Albánii“. Graf albánských voleb (Obr. 18) ukazuje, že přece jenom více pan-nacionalistická *Demokratická strana* vedená Salim Berishou a jeho programem negace všeho komunistického vyhrála s přehledem první dvoje volby. V průběhu roku 1997 se ale Albánie dostala do stavu „občanské války“ za kterou byl Berisha z velké části zodpovědný a v předčasných volbách prohrál se *socialisty*. Od té doby také mnohem častěji začal využívat pan-nacionální rétoriku, aby tak získal zpět svoji pozici. Pan-nacionalistické strany v albánském parlamentu příliš místa nemají, v devadesátých letech existovala *Národní fronta*, ale její výsledky byly slabé. Nová *Červeno-černá aliance*, které se předpovídal úspěch, absolutně propadla v posledních volbách. Z ostatních menších stran je podle výsledků nejúspěšnější *Socialistické hnutí za integraci*, které není prvoplánově pan-nacionalistickou stranou. V přílohách (Příloha 2) jsou poté i výsledky dalších menších nacionalistických a také anti-nacionalistických stran, které však mají velmi nízkou podporu voličstva. Pokud bychom hodnotili Albánii jen podle voleb, museli bychom konstatovat, že pan-nacionální myšlenky nejsou důležitou složkou společnosti.

Obr. 18 Výsledky voleb do poslanecké sněmovny, Albánie, 1992–2013.

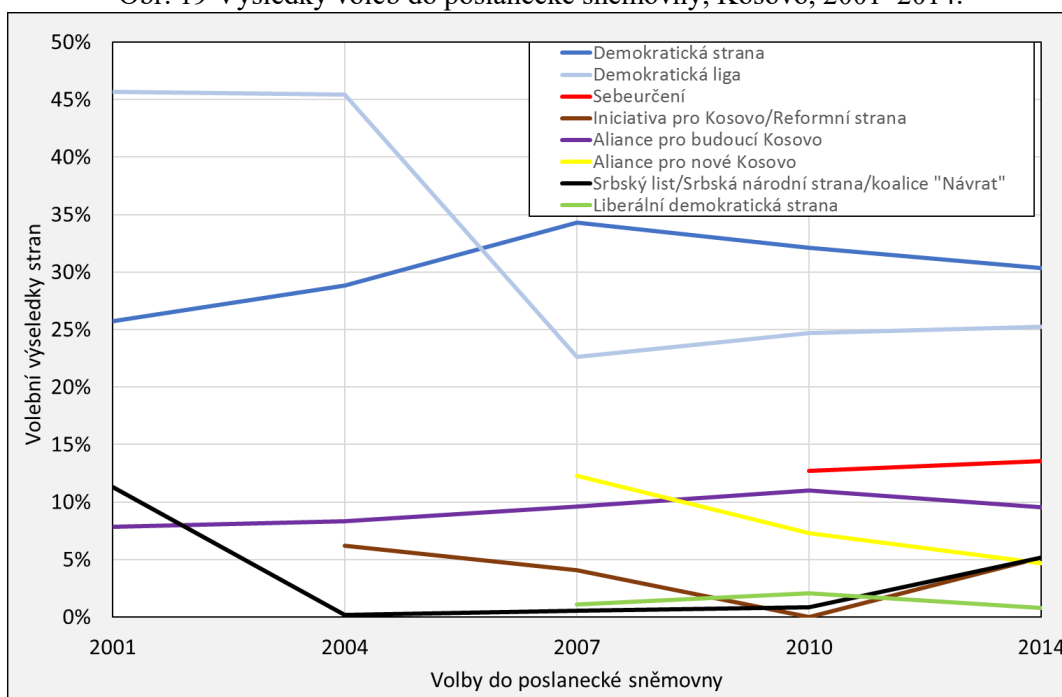

Zdroj: Komisioni Qendror i Zgjedhejeve (AL), Inter-Parliamentary Union, vlastní konstrukce.

Situace v Kosovu je ještě složitější k hodnocení, protože obě hlavní strany jsou pravicové a nacionalistické a jejich program se liší minimálně. Proto jejich vystřídaní se u moci po volbách v roce 2007 (viz Obr. 19) neznamenal ohledně otázky „Velké Albánie“ víceméně nic. Důležitější je vstup *Sebeurčení* na politickou scénu v roce 2010. Strana, která otevřeně podporuje „Velkou Albánii“ našla mezi voličstvem svůj elektorát

(12–13 %), a se stala výrazným hráčem kosovské politiky. Otázkou je, zda *Sebeurčení* je populární jen z důvodu akcentu velkoalbánské myšlenky nebo kvůli tomu, že je protestní stranou bojující proti korupci velkých stran. Bohužel k pochopení tohoto problému by bylo nutné vysvětlení daleko přesahující rozsah této práce. Situace srbských stran je složitá z důvodu pravidelného bojkotu voleb velkého množství srbských voličů. Proto se mohlo stát, že ve volbách v roce 2001 *koalice „Návrat“*, spojující veškeré srbské strany, nesouhlasící s jakoukoliv autonomií Kosova, získala 11 % a v dalších volbách srbské strany zůstaly víceméně na nule a byly přeskočeny i stranami dalších minorit (viz. Příloha 3). Až v posledních volbách bojkot ustal a *Srbský list* ihned získal přes 5 %. Celkově se tak může zdát, že poslední volby v roce 2014 byly nejnacionálnějšími v kosovské historii a ultra-nacionální strany získaly skoro 20 % hlasů.

Obr. 19 Výsledky voleb do poslanecké sněmovny, Kosovo, 2001–2014.

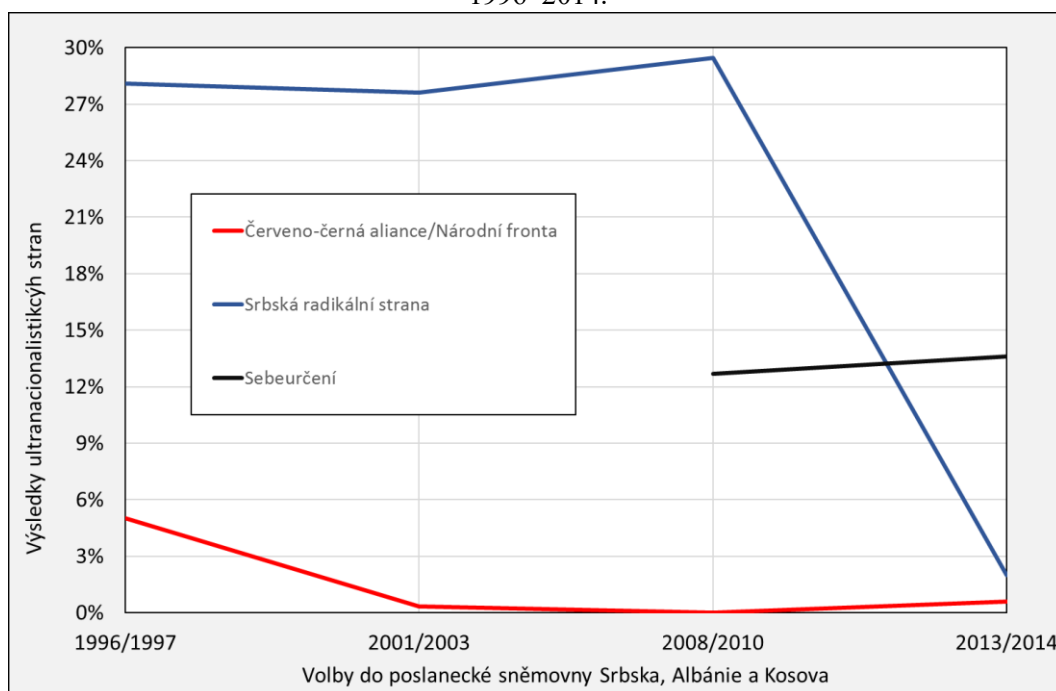

Zdroj: Komisioni Qendror i Zgjedhejeve (KOS), OSCE, B92, vlastní konstrukce.

Pokud srovnáme volební výsledky pan-nacionálních subjektů ve všech třech zemích, tak je z grafu (Obr. 20) jasně patrná převaha *Radikální strany* nad velkoalbánskými stranami. *Radikální strana* v dobách své největší slávy byla jedním z lídrů srbského politického spektra, a tomu se *Sebeurčení* a už vůbec ne albánské strany nemohly a nemůžou rovnat. Až v posledních letech upadla její popularita a v současné době má *Sebeurčení* větší voličskou podporu. *Červeno-černá aliance* se prozatím nemůže ani jedné ze stran rovnat. A to hned z několika důvodů; je to nová strana (založena 2012), nijak významně se neúčastnila na pro národ důležité historické události, nepořádá velké

akce pro celou albánskou společnost, a hlavně nedisponuje žádným vůdcem tak charismatickým jako Vojislav Šešelj. Pokud bychom tedy měli zhodnotit podporu pan-nacionálních myšlenek jen dle volebních výsledků, je zřejmé, že v Albánii by byla nejnižší. Situace je ale složitější a pro lepší pochopení rozsah této bakalářské práce nestačí.

Obr. 20 Srovnání volebních výsledků ultranacionalistických stran, Srbsko, Kosovo, Albánie, 1996–2014.

Zdroj: Republička izborna komisija, Komisioni Qendror i Zgjedhejeve (KOS), Komisioni Qendror i Zgjedhejeve (AL), Inter-Parliamentary Union, OSCE, B92, vlastní konstrukce.

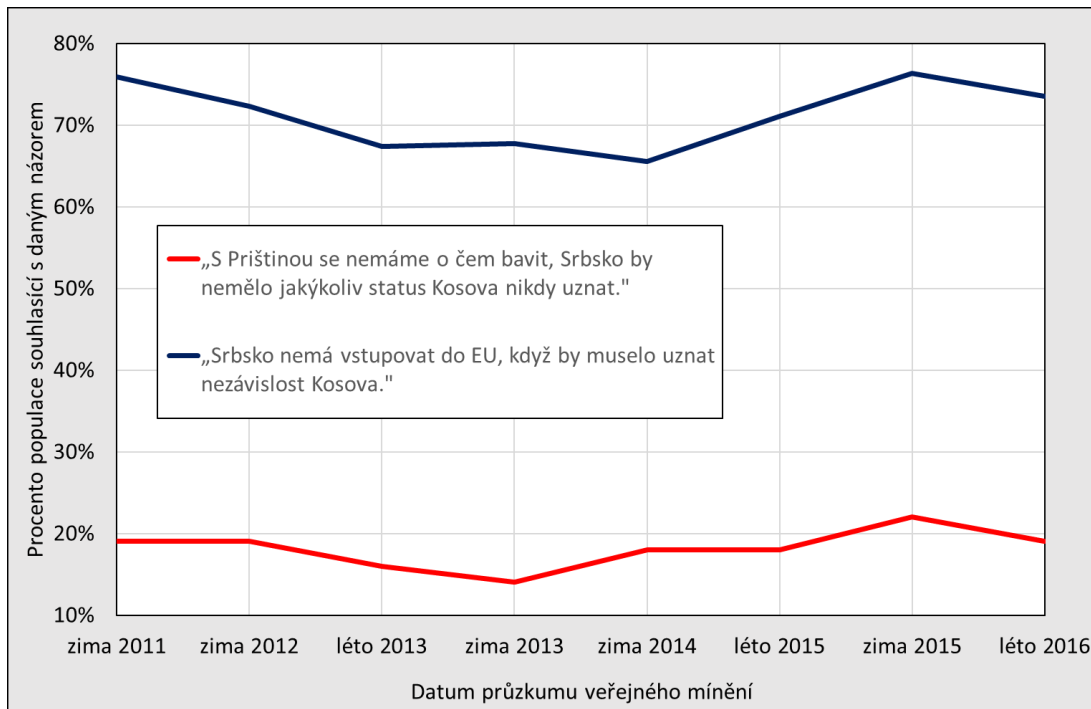
3.3. Analýza průzkumů veřejného mínění

Průzkumy veřejného mínění jsou důležitým zdrojem pro hodnocení nálady ve společnosti a v rámci možností vypovídají o názorech společnosti na dané téma. Bohužel ještě ne všechny společnosti se vyvinuly tak, aby se na trhu objevilo místo pro agenturu zpracovávající průzkumy veřejného mínění. Albánie a Kosovo dodnes nemají žádnou agenturu, která by zjišťovala názory veřejnosti.² Práce proto pro analýzu využívá nepočetné průzkumy zahraničních agentur, které prováděli v oblasti svoje sondáže. V rámci srbského prostředí je situace lepší, neboť průzkumy veřejného mínění provádí

² Konzultoval jsem na toto téma s předním českým albanistou PhDr. Přemyslem Vinšem a ten rovněž o žádné neví.

státní instituce (Kancelarija za evropske integracije) i soukromé subjekty (Nova srpska politička misao).

Obr. 21 Názory srbské populace na Kosovo v průzkumech veřejného mínění, Srbsko, 2011–2016.

Zdroje: Nova srpska politička misao, Kancelarija za evropske integracije, vlastní konstrukce.

Ani v srbském případě však nelze přesně určit nálady společnosti vůči velkosrbské myšlence podle výsledků průzkumů veřejného mínění, neboť žádný z průzkumů nepokládá otázku přesně na podporu „Velkého Srbska“. Co však lze analyzovat, je vztah ke Kosovu po vyhlášení jeho nezávislosti a jeho pozice v rámci chápání srbského etnického prostoru. V grafu (obr. 8) jsou prezentovány dva základní názory na status Kosova v srbské společnosti. Jeden krajní (až ultranacionalistický), tedy že srbská politická reprezentace nemá s kosovskou vést žádné rozhovory, neboť ty by mohly vést pouze k její legitimizaci. Podle tohoto názoru je Kosovo, ať se tváří, jak chce, integrální částí Srbska. Tento názorový proud se v mnohém slučuje se skupinou (27 % srbské populace), která v roce 2009 v průzkumu agentury Gallup prohlásila, že vyhlášení nezávislosti mělo být zabráněno zbraněmi. Druhý názor, který lze vidět v grafu, je trochu složitější rozklíčovat. Souvisí vyjádřením politiků EU, kteří několikrát podmínili vstup Srbska do EU uznáním Kosova. Podle průzkumů si 70 % Srbů myslí, že je to nutná podmínka pro vstup Srbska do EU. A rovněž souvisí s celkovou náladou srbské společnosti vůči EU, která je díky historické zkušenosti z devadesátých let, jednou z nejvládnějších na celém Balkáně. Pouze okolo 45 % si myslí, že je vhodné vstupovat

do EU i kdyby neexistovala podmínka uznání Kosova (více v Příloze 4). Ve své podstatě tedy druhý názor, odmítnutí myšlenky vstupu do EU za předpokladu uznání Kosova, uznává většina společnosti. Ta si myslí, že je vhodné se s Prištinou domluvit na speciálním statusu, ale nikdy by srbská vláda neměla uznávat kosovskou nezávislost. Z grafu je patrné, že názory srbské veřejnosti se v čase příliš nemění a že silně nacionální jádro obsahuje kolem 20 % společnosti. Odpor vůči nezávislosti Kosova je rovněž víceméně konstantní a osciluje okolo 70 % společnosti. Zbytek je nerozhodnutý a pouze lehce přes 10 % společnosti souhlasí se vstupem do EU i přes uznání nezávislosti Kosova (Kancelarija za evropske integracije 2010–2016) a (Nova srpska politička misao 2010–2017).

V některých průzkumech, které reagovaly na aktuální jednání mezi Bělehradem a Prištinou, se objevila i otázka na případné rozdělení Kosova podle etnických hranic. Na dotaz, zda by Srbsko mělo přistoupit na dohodu, že by mu připadla severní část, Pečský patriarchát a další kláštery, v říjnu 2015 odpovědělo kladně 46,0 % (v srpnu stejného roku 35,7%) (Nova srpska politička misao 2015). V červnu 2013 byla otázka položena trochu jinak (zda by bylo Kosovo přijatelné, pokud by Srbsku připadla jeho severní část a Pečský patriarchát) a odpověď byla ještě pozitivnější, pro 68,6 % respondentů (Nova srpska politička misao 2013). Na otázku rozdělení Kosova se ptal i Gallup v roce 2009 a 2010 v Kosovu a získal velmi rozdílné odpovědi. Proti tomuto tvrzení bylo 82 % kosovských Srbů a dokonce 94 % kosovských Albánců. 41 % kosovských Srbů, ale realisticky uznalo, že v budoucnosti k tomu asi dojde. Celkově Srbové v Kosovu jsou pochopitelně radikálnější než Srbové ze Srbska. Například 80 % kosovských Srbů řeklo, že se Srbsko nesmíří s tím, že 80 států OSN uznalo Kosovo. A 64 % si myslí, že nikdy Srbsko neuzná nezávislost Kosova (Gallup 2010).

Poslední významný průzkum veřejného mínění o otázce „Velké Albánie“ proběhl již v roce 2010 a je tedy poněkud neaktuální. Provedla ho již zmíněná americká agentura Gallup ve spolupráci s Evropským fondem pro Balkán. Základem výsledků tohoto průzkumu bylo zjištění, že mezi albánskou populací je všeobecná vůle po sjednocení albánských zemí. Otázku na budoucí vznik „Velké Albánie“ hodnotilo kladně 81 % kosovských Albánců, 62 % Albánců v samotné Albánii, 51,9 % Albánců z Makedonie. Na čem se shodli Albánci ze všech zmíněných zemí, je to, že by měla „Velká Albánie“ zahrnovat jak Albánii, Kosovo, tak i albánské regiony v Makedonii. Pro tento územní celek by bylo 95 % z respondentů, kteří podporují „Velkou Albánii“. Podpora sjednocení

pouze Albánie a Kosova byla výrazně menší, v Albánii (33,7 %), v Kosovu (29,2 %) a pouze v 7,2 % v Makedonii (Gallup 2010).

I podle průzkumů veřejného mínění je jasné, že soužití Albánců a Srbů (potažmo „Velké Albánie“ a „Velkého Srbska“) je a do budoucna bude velmi složité. V roce 2009 93 % Srbů v Kosovu odpovědělo, že se necítí bezpečně, ať už z důvodu reálných hrozeb nebo pouze díky myšlenkám Albánců na homogenizaci Kosova. Na druhou stranu není vše černobílé a je šance na normalizaci vztahů. V roce 2009 78 % Albánců v Kosovu odpovědělo, že je možné žít se Srby v míru a jen 8 % si myslelo, že Srbové mají racionální důvod se bát (Gallup 2010).

3.4. Analýza regionálního rozmístění popularity pan-nacionálních stran

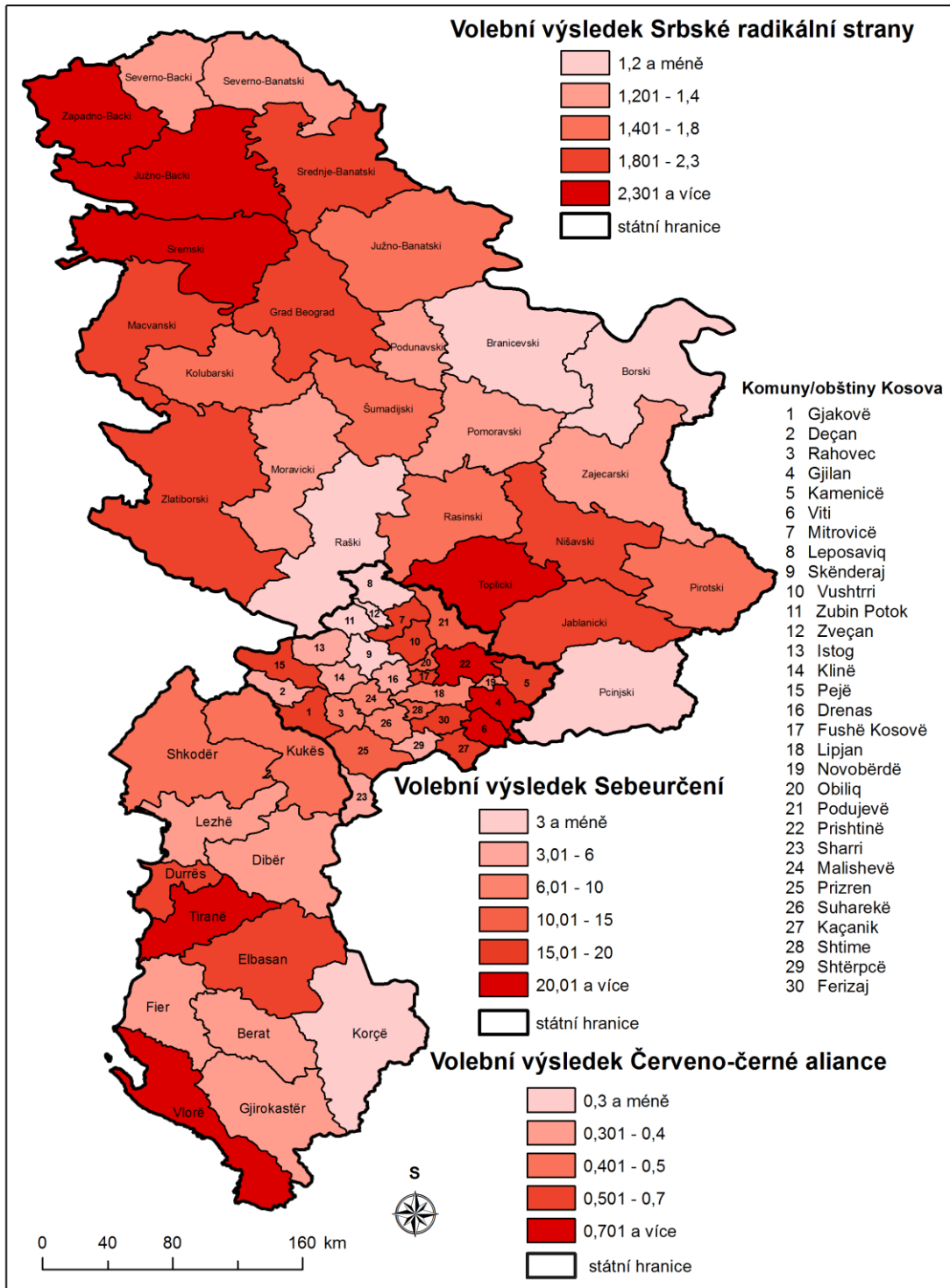
Jedním z dílčích cílů práce bylo rovněž charakterizovat rozdělení jevu (popularity velkosrbské, potažmo velkoalbánské myšlenky) v prostoru. K tomuto účelu byly pomocí Excelu analyzovány výsledky *Radikální strany*, *Sebeurčení* a *Černo-červené aliance* ve volbách do *Narodne Skupštiny* v letech 2014, 2008 a 2003, *Kuvendi i Kosovës* v letech 2010 a 2014 a *Kuvendi Popullor* v roce 2013. Na základě nich pak byly v ArcGisu vytvořeny mapy sledující rozmístění jevu (procentuální podpora voličů ultra-nacionálních stranám) v prostoru. Pro analýzu byly v Albánii a Srbsku vybrány jako jednotky kraje (qark, okrug) a pro Kosovo z důvodu jeho velikosti okresy (komuny/opštiny). Bohužel *Červeno-černá aliance* vznikla až v roce 2013 a *Sebeurčení* se poprvé účastnilo voleb až v roce 2010, takže se nepodařilo pro porovnání vytvořit tři mapy s výsledky ve všech státech. Kompletní je tedy pouze nejnovější mapa s výsledky z let 2013/2014, v druhé z let 2008/2010 chybí Albánie a v poslední je již pouze Srbsko.

Předpokladem, se kterým jsem vstupoval do této analýzy na základě vlastního empirického výzkumu v regionu a na základě studia literatury, je, že etničtí Albánci, potažmo Srbové, přistupují velmi negativně k možné změně hranic ve svůj neprospěch. Obyvatelstvo má racionální strach, že by se mohlo ocitnout se v jiném národním státě. Z toho důvodu existuje premisa, že na hranicích budou voliči volit častěji ultranacionalistické strany, které se jasně vymezují proti pan-nacionalistické myšlence „protivníka“ (Ilir 2013), (Uzun 2015) a (Lajmpress 2017).

Obecně tuto premisu práce potvrzuje. Mapy (Obr. 22, 23 i 24) ukazují, že vyšší procentuální zisky získaly (*Sebeurčení* i *Radikální strana*) v oblastech kosovsko-srbské

hranice než v centrálních oblastech. V Albánii je rozmístění jevu velmi nepravidelné, nejširší základnu měla *Červeno-černá aliance* v hlavním městě Tiraně a na jihu ve Vloře. Celkově však byl volební výsledek *Červeno-černé aliance* velmi nízký a rozdíly v jednotlivých krajích jsou v řádech setin procenta (pár desítek hlasů). Nelze proto výsledky za Albánii brát za signifikantní.

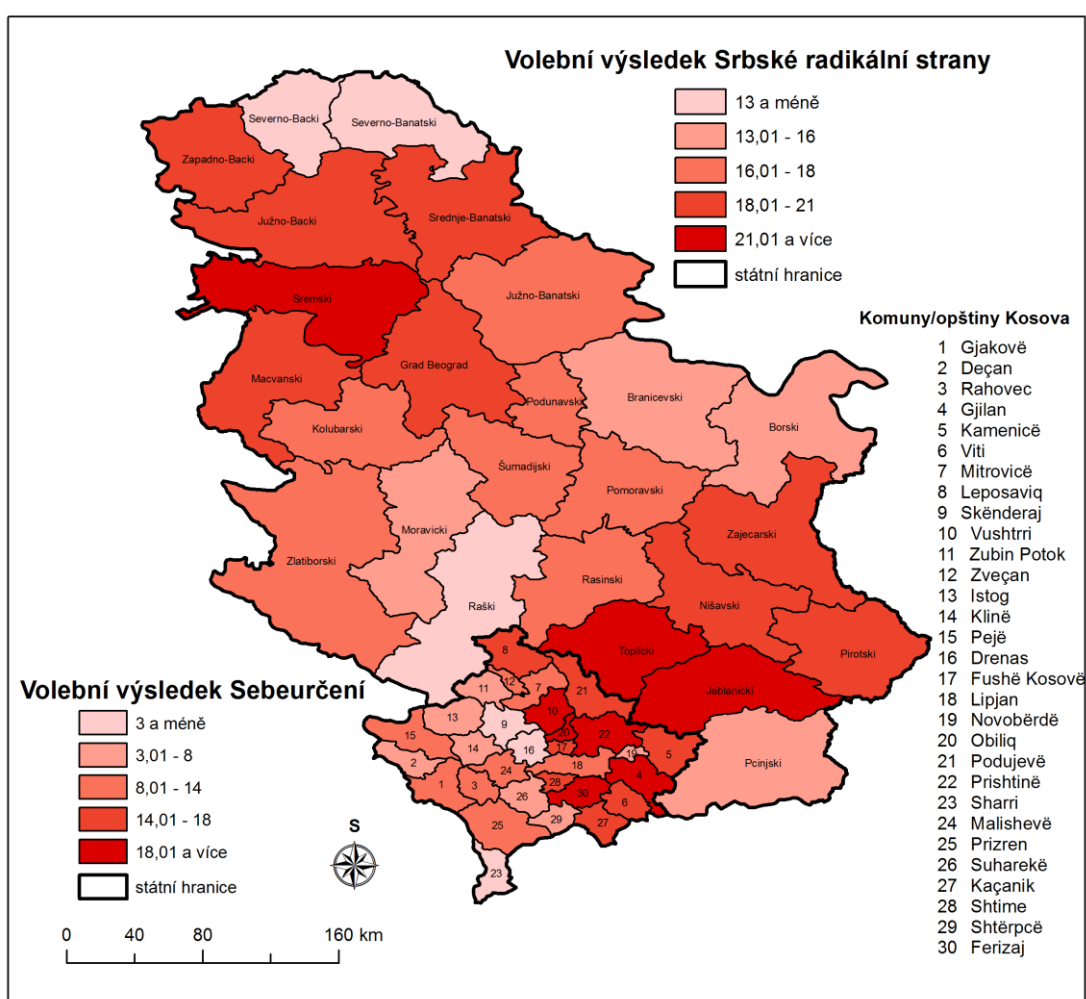
Obr. 22 Volební výsledky ultranacionalistických stran podle regionů, Srbsko, Albánie, Kosovo, 2013/2014.

Zdroje: Republička izborna komisija, Komisioni Qendror i Zgjedhejeve (KOS), Komisioni Qendror i Zgjedhejeve (AL), vlastní konstrukce.

Podrobnější pohled na mapy (Obr. 22 a 23) ukazuje, že v Kosovu v obou volbách mělo *Sebeurčení* největší zisk v komunách okolo východní hranice se Srbskem v Gjilanu, Viti, Ferizaji, Vushtri a v hlavním městě Prištině. Naopak pochopitelně nejnižší výsledky zaznamenala v komunách obydlených Srby (Leposaviq, Zvečan, Zubin Potok, Drenas). Rozmístění se mezi lety 2010 a 2014 příliš nezměnilo a volby v roce 2014 jen potvrdily, kde se nachází jádro elektorátu *Sebeurčení*. Je tedy pravděpodobné, že silné regiony na hranicích se Srbskem reagovaly pozitivně na pan-nacionalistický program.

Obr. 23 Volební výsledky Srbské radikální strany a Sebeurčení podle regionů, Srbsko, Kosovo, 2008/2010.

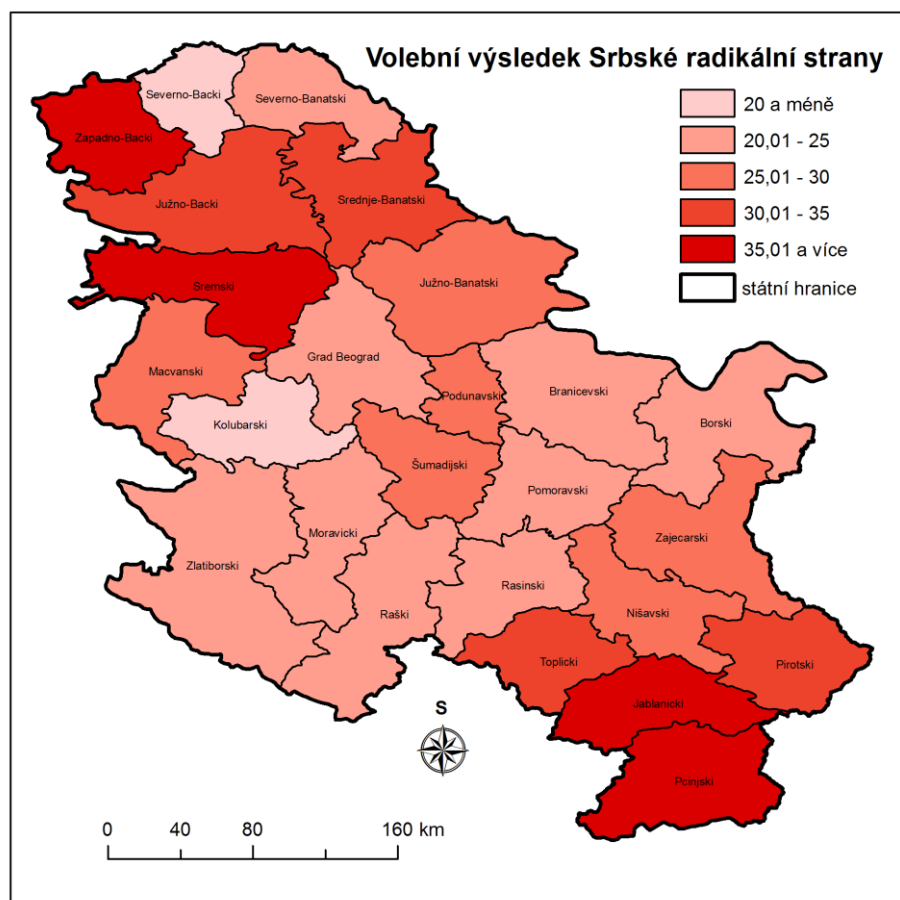

Zdroje: Republička izborna komisija, Komisioni Qendror i Zgjedhejeve (KOS), vlastní konstrukce.

Rovněž *Radikální strana* byla silná hlavně v krajích na druhé straně hranice, Toplickém, Jablanském a v roce 2003 i v Pcinjském. Mimo tyto regiony byla silná i v Sremu a Bačce (v krajích Zapadno-Bačkim, Južno-Bačkim a Sremskim) tedy

v regionech, které sousedí s Chorvatskem, a které se někdy objevují, jak ve velkomadžarské, tak ve velkochorvatské myšlence. Slabé výsledky naopak podle očekávání měla strana v liberálním Bělehradu, centrálním Srbsku (Šumadija, Podunavski), u bulharských hranic (Branicevski, Borski) a překvapivě také u hranice s Černou Horou a Hercegovinou, tedy kraji, které patří do velkosrbské myšlenky. V průběhu času se regionální bašty strany podobně jako v Kosovu za sledované období nezměnily.

Obr. 24 Volební výsledek Srbské radikální strany podle regionů, Srbsko, 2003.

Zdroj: Republička izborna komisija, vlastní konstrukce.

4. Diskuze a závěr

Hlavním cílem práce bylo porovnat koncepce „Velké Albánie“ a „Velkého Srbska“ a zjistit jakou mají podporu mezi srbskou, kosovskou a albánskou veřejností. Tohoto cíle bylo dosaženo, ač je nutné brát některé výsledky s rezervou. Nejasnosti se můžou objevit především v albánském prostředí, kde byly problémy s neexistující agenturou veřejného mínění, jiným problémem se ukázala dlouhodobější neexistence čistě pan-nacionální strany v politickém spektru.

První část práce se pokusila odpovědět na otázku, jak vznikaly a jak se v průběhu času vyvíjely myšlenky „Velké Albánie“ a „Velkého Srbska“. Ukázala, že obě pan-nacionální myšlenky vznikaly v jiném historickém i geografickém rámci. „Velké Srbsko“ vzniklo v první polovině devatenáctého století na pozadí již víceméně samostatného státu, kde byla pan-nacionalistická myšlenka základem pro zahraničně-politickou koncepci rozšiřování státu a jeho hranic. Naopak koncepce „Velké Albánie“ vznikla později, až po ohrožení albánských zemí slovanskými národy jako metoda obrany. Obě koncepce stojí na významném textu jednoho z členů úzké elity národního hnutí. Jak Garašaninovo *Načrtanje* tak Frashëriho *Albánie, čím byla, čím je a čím bude?*, byly a nadále jsou často zmiňovanými a citovanými zdroji mezi pan-nacionální veřejností. V průběhu první poloviny dvacátého století došlo k uskutečnění snu o velkém státě v obou prostředích, ač tedy za úplně jiných okolností. Velkosrbská myšlenka musela být částečně obroušena vytvořením společného státu s Chorvaty a Slovinci, ale byla za to odměněna hranicemi, které překračovaly i ty nejmělejší plány Srbů. „Velké Albánie“ se potom Albánci dočkali za fašistické a později nacistické okupace. Následně za dob socialismu byl pan-nacionalismus vytlačen do pozadí a obě země dokonce chvíli spolupracovaly, ale znovu se navrátil s demokratizací společnosti. Tam pak v obou případech navázal na kořeny, které byly zasazeny již v 19. století.

Druhá analytická část práce odpovídala na otázku, zda myšlenka pan-nacionalismu stále zůstává důležitým tématem společenského a politického života v Srbsku, v Kosovu a v Albánii. Proto práce analyzovala politické spektrum všech tří zmíněných států s ohledem na pan-nacionální myšlenku a zjistila, že v každé zemi existuje strana (*Srbská radikální strana, Seburčení a Červeno-černá aliance*), jenž jí má ve svém programu. Mimo ně se zabývala i majoritními stranami a zjistila, že i jejich lídři akcentují myšlenky velkých států, především však na podporu svých preferencí mezi domácím publikem, než aby se opravdu snažili o jejich prosazení. Dále zkoumala

preferenci stran s pan-nacionálním programem, které byly jednoznačně nejvyšší u *Radikální strany* v Srbsku v 90. letech a na počátku nového tisíciletí. Silnou stranou je i kosovské *Sebeurčení*, pouze v Albánii pan-nacionální strany nemají svojí voličskou základnu. Průzkumy veřejného mínění poté ukázaly, že jak srbská, tak kosovská a albánská společnost vítají alespoň částečnou revizi hranic. Kosovo zůstává pro většinu srbské společnosti integrální součástí Srbska, a naopak i mezi albánskou komunitou je podpora „Velké Albánie“ s Kosovem a západní Makedonií vysoká.

Na závěr práce zhodnotila rozložení voličské podpory stran s pan-nacionálním programem v jednotlivých regionech podle podrobnějších výsledků voleb do poslanecké sněmovny. V této analýze se potvrdil předpoklad, že strany akcentující „Velké Srbsko“ potažmo „Velkou Albánii“ budou mít větší podporu v regionech, které hraničí s pan-nacionální myšlenkou „protivníka“. Jak *Radikální strana*, tak *Sebeurčení* měly lepší volební výsledky na hranicích s druhým státem. U Albánie se předpoklad nepotvrdil, ale bylo to zřejmě dáno příliš nízkou (a tedy nesignifikantní) voličskou podporou *Červeno-černé aliance*.

Práce ve své analýze pominula mnoho dalších příčin obliby pan-nacionalismu, jelikož pro jejich zjištění nejsou dostatečná data, je nutný mnohem hlubší výzkum, terénní šetření, anebo jsou příliš složité a obsáhlé na rozměr bakalářské práce. Pokud však pomineme všechny tyto příčiny a pouze zhodnotíme výsledky práce, lze tvrdit, že pan-nacionalismus a myšlenky velkých států jsou stále populárními koncepty v západní části jihovýchodní Evropy, především pak v Srbsku a Kosovu, méně již v samotné Albánii. Do budoucna pak jsou všechny předpoklady, aby jimi zůstaly, což s velkou pravděpodobností může vést k dalším konfliktům v oblasti. Řešení podobně jako Edi Rama (2015) vidím v sjednocení národů (jak Srbů, tak Albánců) v rámci hranic jednotné Evropské Unie, která by alespoň částečně splnila pan-nacionalistické nároky obou národů.

Použitá literatura

Monografie, články, disertační práce

- ABAZI, E., DOJA, A. (2013): Further Considerations on the Politics of Religious Discourse: Naim Frashëri and his Pantheism in the Course of Nineteenth-Century Albanian Nationalism. *Middle Eastern Studies*, 49, 6, 859–879.
- ANDERSON, B. (2008): Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu. Karolinum, Praha.
- BOCHSLER, D. (2009): Political parties in Serbia. In: STOJAROVÁ V., EMERSON P. (eds.): *Party politics in the Western Balkans*. Routledge, Abingdon.
- BUDILOVÁ, L. (2012): Náboženství, sociální třída a rozvoj nacionalismu na Balkáně. In: ŠTĚPÁNEK, V.: *Balkán a nacionalismus: Labyrintem nacionální ideologie*. Porta Balkanica, Brno.
- CONNOR, W. (1994): *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*. Princeton University Press, Princeton.
- CVIJIC, J. (1924): *Balkánské otázky: kulturní a politicko-zeměpisné stati*, Praha.
- CVIJIC, J. (1908): *Anexija Bosne i Hercegovine i srpsko pitanje*. In: CVIJIC, J.: *Govori i Članci I*. Beograd, 202–233.
- ČUBRILOVIĆ, V. (1993): *Expulsion of Albanians*. In: BELJO, A. (ed.): *Greater Serbia, from Ideology to Aggression*. Croatian Information Centre, Zagreb, 37–50.
- FUZESI, J. (2006): *Explaining irredentism: the case of Hungary and its transborder minorities in Romania and Slovakia*. PhD thesis. University of London.
- FUKUYAMA, F. (1992): *The End of History and the Last Man*. Free Press, New York.
- FRASHËRI, S. (1978): *Shqipëria ç'ka qenë, Ç'është e ç'do të bëhetë?* Rilindja, Tirana.
- GARAŠANIN, I. (2006): *Načrtanje*. In: TRENCSENYI, B., (ed.) *Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe (1770-1945)*. Central European University, Budapest.
- GELLNER, E. (1996): *The coming of Nationalism and Its Interpretation: The myths of Nation and Class*. In: BALAKRISHNAN, H., (ed.): *Mapping the Nation*. Verso, New York.
- GLENNY, M. (2003): *Balkán 1804-1999. Nacionalismus, válka a velmoci*. BB Art, Praha.

- GRANET, E. J. (1999): Colonel Granet to sir Edward Grey. In: DESTANI, B. (ed): Albania & Kosovo: political and ethnic boundaries, 1867-1946. Documents and maps. Slough, London, Archive Editions, 331–332.
- HUTCHINSON, J. (1994): Modern Nationalism. Fontana Press, London.
- HRADEČNÝ, P., HLADKÝ, P. (2008): Dějiny Albánie. Lidové noviny, Praha.
- ILIR, K. (2013): Visualizing Virtual Borders: Identity Territorialization Shifts and „Imagined Geographies" in the Albanian case. Ph.D. thesis. Central European University Budapest.
- ISLAMI, E. (2013): The necessary return of ideology: Political parties and ideological profile in Albania. Tirana.
- JENKINS, M. (1994): To megali idea - dead or alive? : the domestic determinants of Greek foreign policy. Ph.D. thesis. Naval Postgraduate School, Monterey.
- KARADŽIĆ, V. (1993): Serbs All and Everwhere. In: BELJO, A. (ed.): Greater Serbia, from Ideology to Aggression. Croatian Information Centre, Zagreb, 19–22.
- KONDI, A. (2003): Shqipëria Etnike ose njohja e vetvetes. Arbëria, Tirana.
- KRASNIQI, A., GJKOLLI, G., HAXHOLLI, V. (2015): Electoral and Party System in Kosovo: A Perspective of Internal Party Democracy Development. Kipred, Prishtinë.
- MOLJEVIĆ, S. (1993): Homogeneous Serbia. In: BELJO A. (ed.): Greater Serbia, from Ideology to Aggression. Croatian Information Centre, Zagreb, 51–60.
- PELIKÁN, J., VOJTĚCHOVSKÝ O., TAJCHMAN, M. (2004): Dějiny Srbska. Lidové Noviny, Praha.
- PULA, B. (2008): Becoming citizens of empire: Albanian nationalism and fascist empire, 1939–1943. Theor Soc, 37, 1, 567–596.
- RYCHLÍK, J. (2009): Mezi Vídní a Cařihradem. Vyšehrad, Praha.
- SERBIAN ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES (1993): Memorandum 1986. In: BELJO, A. (ed.): Greater Serbia, from Ideology to Aggression. Croatian Information Centre, Zagreb, 61–80.
- SMITH, A. (1986): The Ethnic Origins of the Nation. Oxford University Press, Oxford.
- STOJAROVÁ V., EMERSON P (eds.) (2009): Party politics in the Western Balkans. Routledge, Abingdon.
- UZUN, Yulia (2015): Project „Great Albania“ and Process of its Practical Realization. In: European Political and Law Discourse, 2, 2, 166–174.
- VASA, P. (1879): La vérité sur l'Albanie et les Albanais. Etude historique et critique. La Société anonyme de publications périodiques, Paris.

VASA, P. (1999): Memorandum on the new Bulgaria. In: DESTANI, B. (ed): Albania & Kosovo: political and ethnic boundaries, 1867-1946. Documents and maps. Slough, London, Archive Editions, 57–59.

VINŠ, P. (2015): Dílo obrozence Sami Frashëriho a konstrukce kontinuity albánského etnického prostoru. In: BITTNEROVÁ, D. (ed): Etnické komunity: Balkánské cesty II. FHS UK, Praha.

VOLNÝ, V. (2017): Obraz makedonské otázky v českých cestopisech v první polovině 20. století. FF UK, Bakalářská práce.

Novinové články, rozhovory, komentáře

BILEFSKY, D. (2012): Newly Elected, Serb Affirms Commitment to Joining European Union. The International Herald Tribune [online]. 21. 5. [vid. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2012/05/22/world/europe/newly-elected-serb-affirms-course-on-european-union.html>.

DAČIĆ, I. (2013): ‘Kosovo is ours’ was a lie, says Serbian premier minister. Reuters [online]. 7. 3. [vid. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.hurriyetdailynews.com/-kosovo-is-ours-was-a-lie-says-serbian-premier-minister.aspx?pageID=238&nID=42551&NewsCatID=351>.

DRAŠKOVIĆ, D. (2015): Ispovest Vuka Draškovića koja će šokirati: Više ljudi ubijeno je u Sarajevu od srpskih bombi nego Srba od NATO raketa [online]. 17. 3. [vid. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/1480608-ispovest-vuka-draskovica-koja-ce-sokirati-srbiju-vise-ljudi-ubijeno-je-u-sarajevu-od-srpskih-bombi-nego-srba-od-nato-raketa-foto>.

DELAUNEY, G. (2016): Serbia elections: Radical Seselj back in parliament. BBC [online]. 25. 4. [vid. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-36128489>.

FARMER, B. (2017): Russia plotted to overthrow Montenegro’s government by assassinating Prime Minister Milo Djukanovic last year, according to senior Whitehall sources. Daily Telegraph [online]. 17. 2. [vid. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/02/18/russias-deadly-plot-overthrow-montenegros-government-assassinating/>.

- FAZLIU, E. (2015): Twenty months of mayor Shpend Ahmeti. Kosovo 2.0 [online]. 14. 9. [vid. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://kosovotwopointzero.com/en/twenty-months-of-mayor-shpend-ahmeti/>.
- INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER JUGOSLAVIA (2016): Case Information Sheet-Vojislav Šešelj [online]. 2016. Hague: United Nations. [vid. 2017-05-01]. Dostupné z: http://www.icty.org/x/cases/seselj/cis/en/cis_seselj_en.pdf.
- LAJMPRESS (2017): Mesila Doda – Shotë Galica e Gostivarit të Shqipërisë Etnike. Lajm [online]. 12. 8. [vid. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://lajmpress.com/mesila-doda-shote-galica-e-gostivarit-te-shqiperise-etnike/>.
- LIMANI, L. (2016): Kosovo's soap opera of corruption. Prishtina Insight [online]. 12. 8. [vid. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://prishtinainsight.com/kosovos-soap-opera-corruption/>.
- MAPO redakce (2016): Albin Kurti dhe Mesila Doda, dakord për “Shqipërinë e Madhe”. MAPO.al [online]. 3. 4. [vid. 2017-12-04]. Dostupné z: <http://www.mapo.al/2016/04/albin-kurti-dhe-mesila-doda-dakord-pe-shqiperine-e-madhe/1>.
- MCKINNA, A. (2014): The Vetëvendosje Movement in Kosovo: an Increasing Focus on Nationalism. Balkananalysis.com [online]. [vid. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://www.balkananalysis.com/kosovo/2012/02/22/the-vetevendosje-movement-in-kosovo-an-increasing-focus-on-nationalism/>.
- META.MK redakce (2017): MFA: Statements with incendiary rhetoric are not in the spirit of European values. META.mk [online]. 7. 3. [vid. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://meta.mk/en/mfa-the-statements-with-inflammatory-rhetorics-are-not-in-the-spirit-of-european-values/>.
- MORINA, D. (2016): Mustafa Calls Serbia's Role in Kosovo 'Destructive'. Balkan Insight [online]. 28. 12. [vid. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://www.balkaninsight.com/en/article/belgrade-and-pristina-test-power-on-kosovo-serb-minister-12-28-2016>.
- MORINA, D. (2017): Kosovo Serbs' Return Revives Hope for Border Deal. Balkan Insight [online]. 31. 3. [vid. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serbs-with-no-stance-on-demarcation-border-03-30-2017>.

- NIKOLIĆ, T. (1996): Tomislav Nikolić proteruje Albance u Albaniju?! Tomislav Nikolić dëbuar shqiptarët në Shqipëri!? RTS. [online] [Youtube] [vid. 2017-04-11]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=IIM0q1JSLpY>.
- NIKOLIĆ, T. (2017): Nikolić: No talks about independence, nor can there ever be [online]. 25. 1. [vid. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.kim.gov.rs/eng/v405.php>.
- OBRANOVIĆ, V. (2016): Бошко Обрадовић: Циљ моје политике је уједињење свих српских земаља! [online]. 25. 8. Balkan Info. [online] [Youtube] [vid. 2017-04-11]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=k-lfrT9bFYM>.
- PARTIA SOCIALISTE E SHQIPËRISË (2012): Programi. [online] [vid. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://ps.al/programi/>.
- PECI, E. (2012): Hague Tribunal Acquits Kosovo's Haradinaj. Balkan Insight [online]. 29. 11. [vid. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://www.balkaninsight.com/en/article/hague-acquits-kosovo-s-haradinaj>.
- POZNATOV, M. (2015): 'Greater Albania' statement awakens old ghosts in Balkans. Euractiv.rs [online]. 10. 4. [vid. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/section/enlargement/news/greater-albania-statement-awakens-old-ghosts-in-balkans/>.
- RAMA, E. (2015): Albania and Kosovo to unite, inside EU or not: Albanian PM [online]. 4. 7. [vid. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/us-albania-kosovo-unification-idUSKBN0MY18L20150407>.
- RISTIĆ, M. (2012): Serbia PM Pledges Kosovo Solution in 2013. Balkan Insight [online]. 6. 12. [vid. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.balkaninsight.com/en/article/solution-for-kosovo-in-2013-dacic-says>.
- ROBINSON, M. (2013): Albanian leaders fan flames of nationalism, unnerving West. Reuters [online]. 16. 3. [vid. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/us-albania-election-nationalism-idUSBRE93F0WJ20130416>.
- ROSE, Eleanor, 2016. Bosnian Serbs Defy State with Referendum Landslide. Balkan Insight [online]. 25. 9. [vid. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://www.balkaninsight.com/en/article/republika-srpska-referendum-early-results-09-25-2016>.
- SEJDIU, K. (2006): Biografia e Presidentit Rugova. Trepca.net [online] [vid. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://www.trepca.net/2002/03/020304-biografia-Ibrahim-Rugoves.htm>.

- SINANI, A. (2016): Partia për Veprim Demokratik – Ardita Sinani. Preševo [online]. [Youtube – volební klip]. [vid. 2017-04-12]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=cMrL_C_nH6g.
- SRPSKA NAPREDNA STRANKA (2008): O nama. Srpska napredna stranka [online] [vid. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.sns.org.rs/lat/o-nama>.
- SRPSKA RADIKALNA STRANKA (2015): Програм [online]. duben 2015. Srpska radikalna stranka. [vid. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.nova1.srpskaradikalnastranka.org.rs/wp-content/uploads/2015/04/SRSprogram.pdf>.
- THAÇI, H. (2012): Kosovo Prime Minister Hashim Thaci: Kosovo Will Join EU When All Western Balkan Nations Do. Novinite.com Sofia News Agency [online]. 20. 6. [vid. 2017-04-12]. Dostupné z: http://www.novinite.com/view_news.php?id=140490.

Data a podklady

- B92 (2001): Konacni rezultati kosovskih izbora [online]. Republika Kosova. [vid. 2017-04-26]. Dostupné z: <http://www.b92.net/specijal/kosovo-izbori/>.
- GALLUP (2010): Balkan Monitor: Focus on Kosovo's independence. [vid. 2017-04-28]. Dostupné z: http://www.kosovocompromise.com/admin/download/files/_id_1780/Gallup_Balkan_Monitor-Focus_On_Kosovo_Independence.pdf.
- INTER-PARLIAMENTARY UNION (1992), (1996), (1997): Albania Kuvendi (Parliament) [online]. [vid. 2017-04-14]. Dostupné z: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2001_arc.htm.
- KANCELARIJA ZA EVROPSKE INTEGRACIJE (2016), (2015), (2014), (2013), (2012), (2011): Истраживања јавног мњења [online]. [vid. 2017-04-28]. Dostupné z: <http://www.seio.gov.rs/src/dokumenta/nacionalna-dokumenta/istrazivanja-javnog-mnjenja>.
- KOMISIONI QENDROR I ZGJEDHJEVE (2013), (2009), (2005), (2001): Rezultati përfundimtar në rang vendi [online]. [vid. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.cec.org.al/sq-al/parliamentary-elections>.
- KOMISIONI QENDROR I ZGJEDHJEVE (2014), (2010), (2007): Zgjedhjet për kuvendin e Kosovës [online]. Republika Kosova. [vid. 2017-04-12]. Dostupné z: <http://www.kqz-ks.org/sq/zgjedhjet-e-pergjithshme>.

- MARLOCAMPPI, Corragio (2009): Štokavski jezik. [online]. [vid. 2017-05-11].
Dostupné z: <http://govori.tripod.com/index.htm>.
- NOVA SRPSKA POLITIČKA MISAO (2017), (2016), (2015), (2014), (2013), (2012), (2011): Истраживања јавног мњења [online]. [vid. 2017-04-28]. Dostupné z: <http://www.nspm.rs/istrazivanja-javnog-mnjenja/>.
- OSCE (2004): Kosovo Assembly Elections 2004 - CRC Results [online]. [vid. 2017-04-26]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/25135>.
- PANDOVSKI, Vladimir (2015): The illusion of Greater Albania as a mechanism of Balkanization in Macedonia (I). *Oriental Review.org*. 22. 5. [online] [vid. 2017-05-11].
Dostupné z: <http://orientalreview.org/2015/05/22/the-illusion-of-greater-albania-as-a-mechanism-of-balkanization-in-macedonia-i/>.
- РЕПУБЛИЧКА ИЗБОРНА КОМИСИЈА (2016), (2014), (2012), (2008), (2007), (2003), (2000), (1997), (1993), (1992): Избори за народне посланике [online]. [vid. 2017-04-26]. Dostupné z: <http://www.rik.parlament.gov.rs/arhiva.php>.
- SRSBKO CARSTVO (2011): Милош С. Милојевић. 17. 12. [online]. [vid. 2017-05-11]. Dostupné z: http://srbskocarstvo.blogspot.cz/2011/12/blog-post_17.html.
- TELEGRAF.RS (2014): Da li je Šešelj pokrao ustaškog ideologa? Ante Starčević isto pričao pre 150 godina, samo obrnuto! 9. 12. [online]. [vid. 2017-05-10]. Dostupné z: <http://www.telegraf.rs/vesti/1343653-da-li-je-seselj-pokrao-ustaskog-ideologa-ante-starcevic-isto-pricao-pre-150-godina-samo-obrnuto-foto>.
- THE SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS (2004): Great Serbia: Truth Misconceptions, Abuses. Belgrade, Cicero.

Seznam příloh

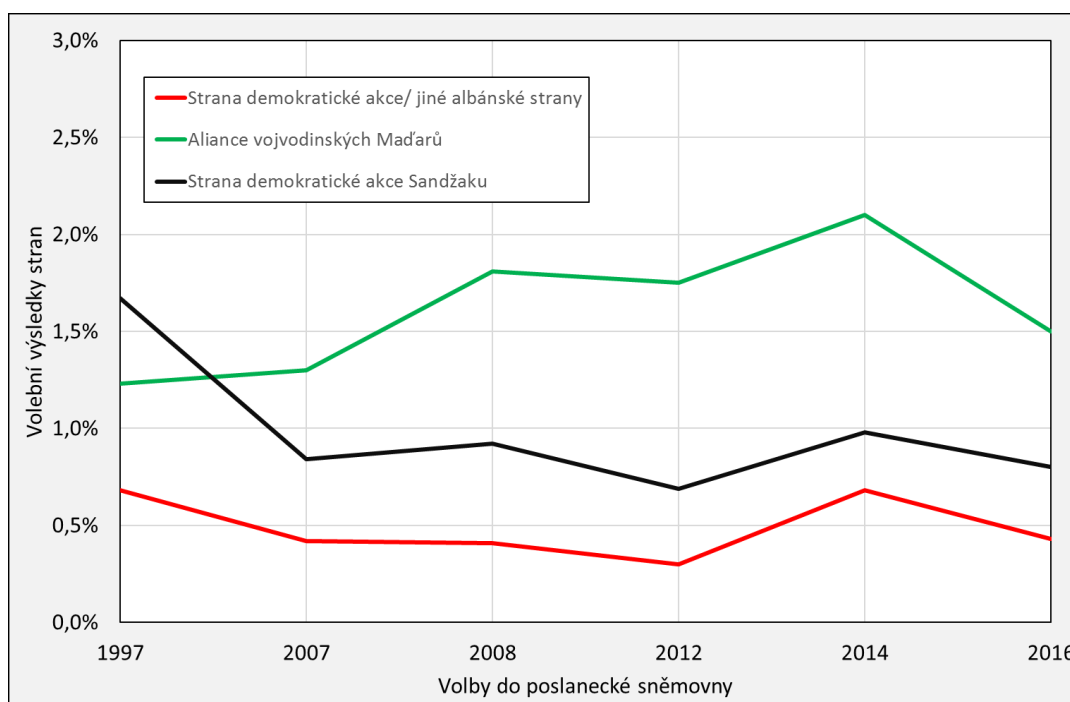
Příloha 1 Výsledky minoritních stran ve volbách do poslanecké sněmovny, Srbsko, 1997–2016.

Příloha 2 Výsledky menších stran ve volbách do poslanecké sněmovny, Albánie, 1992–2013.

Příloha 3 Výsledky minoritních stran ve volbách do poslanecké sněmovny, Kosovo, 2001–2014.

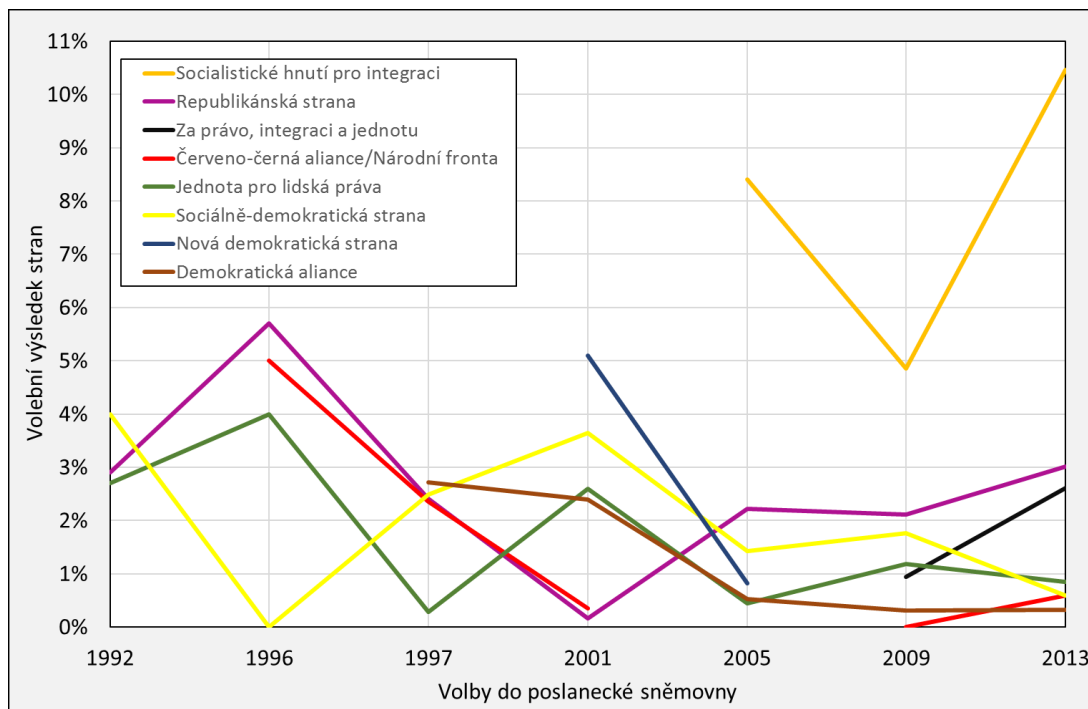
Příloha 4 Názory srbské populace na Rusko, EU a NATO, Srbsko, 2011–2017.

Příloha 1 Výsledky minoritních stran ve volbách do poslanecké sněmovny, Srbsko, 1997–2016.

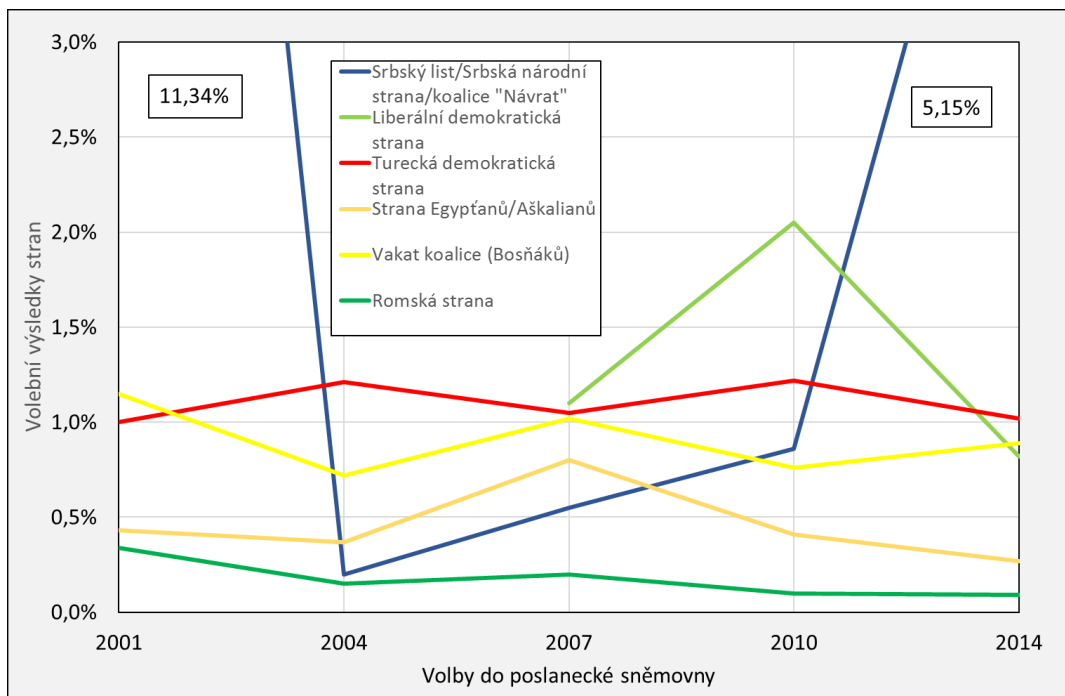
Zdroj: Republička izborna komisija, vlastní konstrukce.

Příloha 2 Výsledky menších stran ve volbách do poslanecké sněmovny, Albánie, 1992–2013.

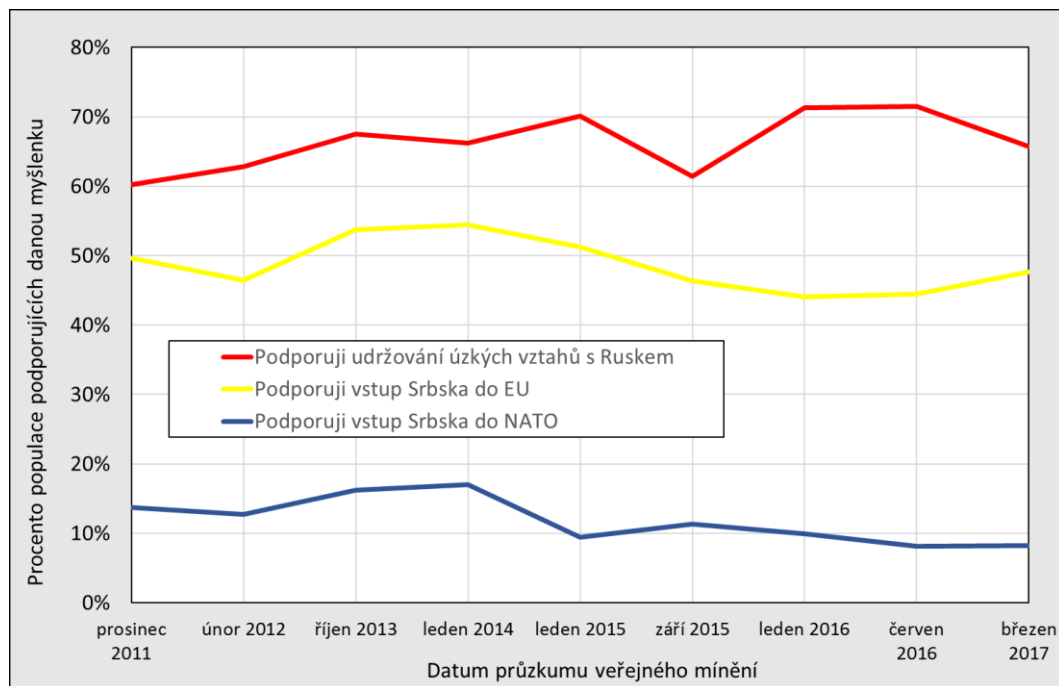
Zdroj: Komisioni Qendror i Zgjedhejeve (AL), Inter-Parliamentary Union, vlastní konstrukce.

Příloha 3 Výsledky minoritních stran ve volbách do poslanecké sněmovny, Kosovo, 2001–2014.

Zdroj: Komisioni Qendror i Zgjedhejeve (KOS), OSCE, B92, vlastní konstrukce.

Příloha 4 Názory srbské populace na Rusko, EU a NATO, Srbsko, 2011–2017.

Zdroj: Nova srpska politička misao, vlastní konstrukce.